

de Jordaan koninkrijk der sloppen

de gangen en binnenhoven van de Jordaan in beeld

Meer dan een eeuw geleden verschenen steeds kritischer publicaties die het fenomeen ‘sloppen en gangen’ en hun kwalijke effect op de volksgezondheid aan de kaak stelden. Pas een halve eeuw later maakte de overheid werk van het opruimen van die sloppen en gangen, samen met de krotten die er aan stonden. Eerlijkheidshalve moeten we vaststellen dat in die halve eeuw twee wereldoorlogen met er tussenin en een economische crisis hebben gewoed, waardoor alle aspiraties op een laag pitje kwamen te staan. Nu alle opruimwerkzaamheden zo’n beetje achter de rug zijn kunnen we heel clean en afstandelijk terugkijken naar de onbeschrijfelijke wan-toestanden en ons verbazen over het feit dat zoiets mogelijk was.

Wat is een slop en wat is een gang? Een *slop* is een steeg die de betiteling steeg door zijn onaanzienlijkheid niet verdient. Een slop kan ergens toe leiden, bijvoorbeeld een verbinding vormen naar een andere straat. Dit in tegenstelling tot een *gang*, die vanaf een straat naar een achtererf leidt en als doodlopend aangemerkt moet worden. In de rest van dit verhaal zal blijken dat dit laatste niet altijd consequent vol te houden is. Misschien mag ook gesteld worden dat een slop openbare weg is en dat een gang onderdeel van een perceel in eigendom is.

In het vervolg van dit stuk zal blijken dat menig slop in het spraakgebruik ‘gang’ heette en dat het woord slop nooit als geografische aanduiding gebezigd is. De in dit stuk genoemde gangen zijn nooit officiële straatnamen geweest, maar altijd ontstaan in het spraakgebruik, door de behoefte om iemands woonplek aan te kunnen duiden. Dat had wel tot gevolg dat er van een gangnaam meerdere voorkomens in de stad bestonden.

Ontstaan van sloppen en gangen

Er zijn minstens drie omstandigheden waardoor er in Amsterdam gangen en sloppen konden ontstaan.

1. Door ongeïnteresseerdheid van de stedelijke overheid kreeg het particulier initiatief de ruimte om het erf te *smaldelen*, d.w.z. het erf te benutten om door het timmeren van huisjes buiten de rooilijn het rendement van de investering te verhogen.
2. De enorme woningnood, als gevolg van de omvangrijke immigratie tijdens de Gouden Eeuw én in het laatste kwart van

Vorige: Volgens de waarnemer ziet u hier een gang (achter het trapje) die op een slop uitkomt (Willemsstraat).

Boven: Naamloze gang naar inpandig huis Anjelijsstraat 63

de negentiende eeuw, maakte het nodig de ruimte optimaal te benutten. De overheid hanteerde in sommige wijken de bouwvoorschriften zeer soepel.

3. Bij de stadsuitbreidingen in de zestiende en zeventiende eeuw waren delen van de reeds bebouwde polders binnen de stad getrokken, waarbij in sommige voorbestemde gebieden (Jordaan!) die bebouwing niet afgebroken hoefde te worden maar ingepast werd in de nieuwe wijken of door deze via een gang vanaf een nieuwe straat toegankelijk te maken.
- ad 1. Van oudsher werden huizen, net als nu nog in betere wijken, kleinere steden en dorpen, los van elkaar gebouwd, met ruimte ertussen voor een *achterom*. In de Middeleeuwen bestond er ook nog niet zoiets als een rooilijn; dat werd pas een streven toen de stad planmatig vergroot ging worden. Het achterommetje bleef ook in Amsterdam lang gebruikelijk, tot de overheid voorschriften begon te stellen die de tussenruimten terugbracht tot enkele decimeters, zodat er geen personen meer doorkonden. Daarmee werd het onmogelijk om achter de huizen (die aan de rooilijn lagen) nog extra huisjes te timmeren. Dat neemt niet weg dat er honderden koopmanshuizen bestonden die deze mogelijkheid boden. Bij de stadsuitbreidingen van eind zestiende en begin zeventiende eeuw (Tweede en Derde Uitleg) probeerde de overheid door bouwverordeningen te voorkomen dat de nieuwe huizen zodanig gebouwd werden dat het inpandig bouwen tot de mogelijkheden bleef behoren. Dat werd in die vroege uitbreidingen bemoeilijkt door de overtuiging van het libertijnse stadsbestuur, dat vond dat het particulier initiatief dat maar zelf moest uitmaken. We zien

daarom aan de Herengracht van de Tweede Uitleg nog diverse gangen verschijnen, die overigens net zo goed kunnen zijn ontstaan door het effect dat onder punt 3 genoemd is. De Jordaan is een schoolvoorbeeld van een wijk waar de verordeningen soepel zijn gehanteerd, waarbij er verschil gemaakt kan worden tussen de noordelijke en de zuidelijke Jordaan, met de Egelantiersgracht als scheidslijn. Het zuidelijke deel van de Jordaan telde oorspronkelijk beduidend minder sloppen en gangen door scherper toezicht op smaldelen. Behalve de Jordaan ontstonden in de Tweede Uitleg de Duvelshoek en de bebouwing op Uilenburg e.o. die later getransformeerd werd tot de Jodenbuurt. De Duvelshoek kon ontstaan doordat de overheid zich niet wist te weren tegen brutale grootgrondbezitters (bijv. Jacob Schaep) en de Jodenbuurt doordat de industrie uit Rapenburg, Uilenburg en Valkenburg midden zeventiende eeuw verhuisde naar de oostelijke eilanden Kattenburg, Wittenburg en Oostenburg en het particulier initiatief de bedrijfsruimten en pakhuizen transformeerden tot woningen. Dit om woonruimte te bieden aan de stroom Asjkenazische joden die medio zeventiende eeuw op de vlucht gingen voor de Oost-Europese pogroms.

- ad 2. Ten tijde van de Alteratie telde Amsterdam 30.000 inwoners, in 1600 60.000, in 1622 100.000, in 1700 200.000 en bij het begin van de Franse periode 180.000. Dit oplopende aantal werd hoofdzakelijk door immigratie veroorzaakt. De Gouden Eeuw en de hoogconjunctuur trokken uit alle delen van Europa werkwilligen naar de Republiek, die ook onderdak

nodig hadden en dat aanvankelijk buiten de stadrand in bijvoorbeeld de Jordaan vonden. De libertijnse stedelijke overheid stelde wel beperkende bouwreglementen op maar handhaafde ze aansluitend niet.

Rond 1870 begon de industrialisatie van Amsterdam op gang te komen. Dat had tot gevolg dat er opnieuw grote behoefte ontstond aan werkkrachten die niet voldoende in de stad aanwezig bleken. Dat bracht een stroom van werkzoekenden en gelukzoekers naar de stad op gang, die uiteraard ook ergens moesten wonen. Dit keer kwamen die hoofdzakelijk uit de overige Nederlandse provincies. De stedelijke overheid – nu niet meer libertijns maar liberaal, wat in hoge mate hetzelfde effect heeft – voelde geen noodzaak hier regelend bij op te treden en weer nam het particulier initiatief dit op zich, met alle kwalijke gevolgen van dien. Honderden gangen die

Rechts: Koninklijke belangstelling in 1947 voor de noden van de Jordaan. Wilhelmina bezocht hier het gebouw van de Vereniging tot Heils des Volks, Willemsstraat 31-33.

voorheen naar werkplaatsen, bergplaatsen en pakhuizen op het achtererf hadden geleid werden betimmerd met woningen, meestal één- en tweekamerwoningen in de verhouding van respectievelijk 70 en 30% ongeveer. Soms werd een groot pakhuys veranderd in een verzamelgebouw met soms honderden woninkjes erin, ook wel *forten* en in het huidige spraakgebruik woonkazernes genoemd. In de noordelijke Jordaan waren direct in het eerste en tweede kwart van de zeventiende eeuw tijdens de bouw al gangen met huisjes op de achtererven ontstaan. Dat werd min of meer gedoogd omdat de overheid ook niet wist hoe de – ook toen – grote toestroom van immigranten anders gehuisvest moest worden.

Boven: Ter voorbereiding van de Derde Uitleg werd in 1612 deze kaart gemaakt van het buitengebied dat binnenkort binnen de stad getrokken zou worden. Let op het Pottenbakkerspad midden rechts, dat aan de Herengracht deels bleef bestaan als Pottenbakkersgang.

ad 3. Het onder punt 3 genoemde fenomeen heeft geen grote vormen aangenomen maar een paar voorbeelden zijn er wel. Het meest tot de verbeelding sprekende voorbeeld is de Pottenbakkersgang, die in de Herengracht opgenomen werd en vandaag nog terug te vinden is tussen de huisnummers 151 en 155, iets ten noorden van de Oude Leliestraat. De noordelijke wand van die gang werd toen gevormd door bestaande bebouwing op het Pottenbakkersweer met daarop het Pottenbakkerspad (zie plankaart links uit 1612, uitgegeven door Petrus Schouten). Deze Pottenbakkersgang heeft overigens niets te maken met het slop met dezelfde naam in de Jordaan (Anjeliërsgracht/Westerstraat), tussen de huisnrs. 214 en 228. Daarvan is weer wel vermeldenswaard dat de hele bebouwing van die gang recent in het Openluchtmuseum te Arnhem opnieuw is opgebouwd.

Er zijn drie woonvormen die niet aan de rooilijn liggen:

1. één- of meerfamiliehuisjes aan een gang
2. idem aan een hof
3. de woonkazerne op een binnenplaats

Een vierde woonvorm was de kelderwoning. Die speelt in dit stuk geen rol, omdat die in de regel onder de reguliere huizen aan de rooilijn gesitueerd was. In 1873 werden er in de Jordaan nog 800 kelderwoningen geteld, waarin 3372 personen woonden waarvan 954 kinderen beneden de tien jaar. 76% van die kelderwoningen gold als onbewoonbaar, maar waren toch bewoond.

ad 1. Aan een gang kon een wisselend aantal huisjes staan, één tot drie pasten er wel op een achtererf. Meestal waren de gangen aan één zijde bebouwd, soms aan beide zijden. De gangen be-

gonnen meestal smal in de gevelrij om na het woonhuis aan de rooilijn te verbreden, met daaraan de inpandige huisjes. Zo'n entree kon diverse vormen aannemen; er was bijvoorbeeld een ruimte van 60cm tot een meter gelaten tussen twee huizen. Of de toegang was overbouwd met de over de gang uitstekende verdieping, waardoor een poortje ontstond. De toegang was niet zelden een deur in de gevelrij of een opening in de stoep van het woonhuis aan de rooilijn. Of een gang aan de straatzijde afgesloten was of open heeft in het verleden invloed gehad op de status van een gang, bijvoorbeeld werden in de achttiende eeuw de huisjes aan open gangen afzonderlijk genummerd en aan een gesloten gang voorzien van één nummer. In elk systeem van huisnummering, en we hebben er al een heel aantal de revue zien passeren, wijzigde dit weer. Soms groeiden de achtererven al doende aan elkaar en hier opende zich de mogelijkheid dat de bewoners van het ene erf naar het andere liepen en via een andere gang op een andere straat of gracht terecht kwamen. Ook al was een gang dan onderdeel van een particulier perceel, toezicht werd er toch niet gehouden. Daar komt het voorbehoud in het begin van de tekst vandaan, dat een gang niet altijd doodlopend hoefde te zijn. De Wijdegang was daar een goed voorbeeld van; die had zijn toegang in de Palmstraat, vier huizen van de hoek met de Brouwersgracht, en slingerde zich door het huizenblok naar de Goudsbloemgracht/Willemsstraat om daar een heel eind van die Brouwersgracht uit te komen.

ad 2. Het is vanaf die aaneen gegroeide gangen nog maar een kleine stap naar een ander woonfenomeen: het hof. De achttiende-eeuwse chroniqueur Wagenaar somde in zijn boek 28

Onder: Jordaangang met een overbouwde toegang, die soms met een deur afgesloten werd. De passant loopt op deze foto al licht gebogen vanwege de geringe hoogte, maar er waren toegangen waar je alleen gebukt door kon (zie foto Westerstraat, pag. 29).

hofjes in Amsterdam op, waarvan er 16 in de Jordaan lagen. Die verhouding is niet bijzonder omdat de grondprijzen in de Jordaan relatief gunstig waren en bij een gesticht hofje telde dat zwaar. Nu waren lang niet alle hofjes ‘gesticht’ door een weldoener of een kerkgenootschap (<http://www.hofje-sinamsterdam.nl/>). Er waren er ook op de bovenomschreven manier ontstaan, door het aan elkaar groeien van binnenplaatsjes, als een reeks achtererven van huizen van één enkele eigenaar of doordat er stukken braak bleven liggen omdat de gemeente er geen kopers voor vond. Wat hofjes en hoven gemeen hadden (en hebben) is het feit dat ze door

Boven: Het Klooster (Willemsstraat) was een particulier hof, met t.o.v. de Jordaangangen tenminste voldoende daglicht (zie ook foto pag. ??).

een poort in de gevelwand of door een hek afgesloten zijn en wat ze onderscheid is de reglementering, het toezicht en het wooncomfort. Gestichte hofjes waren in de regel ruimer van opzet met huisjes die gegroepeerd stonden rond een bleek. Een voorbeeld van een particulier hof en meteen het grootste in de Jordaan was *het Hof van Parijs* achter de Elandsstraat bij de Lijnbaansgracht, dat in 1902 afgebroken werd. De gelijknamige recente bouw in de Elandstraat is nieuwbouw die in de verste verte niet lijkt op het voormalige hof. De toegang tot het complex het Hof van Parijs ging door twee gangen (de overbouwde Boeregang en de Vlasboomgang) in de Elandsstraat (nz) naar een open plaats, waaraan ongeveer 120 woningen waren gebouwd, zowel huisjes als kamers. De huurophaler woonde voor zijn moeite kosteloos op de hoek van het hof in de Elandsstraat. In 1784 werd het hof gesplitst en het deel dat overbleef werd een berucht buurtje dat omstreeks 1859 werd ontruimd. In 1875 bestond het hof nog slechts in naam en telde zes percelen, nrs. 162-172. In 1902 is, zoals eerder gezegd het laatste restje van dit hof afgebroken.

ad 3. De derde woonvorm buiten de rooilijn was het fort of de woonkazerne. Dat kon een verbouwd pakhuis zijn of een speciaal gebouwd meergefamiliehuis. Honderden personen leefden in zo’n gebouw, met in de regel een minimum aan sanitair. Er zijn steden in Nederland waar zo’n woonkazerne veel voorkwam, maar niet zozeer in Amsterdam. Daar is ook een reden voor; woonkazernes waren vaak de door doorstromende meergegoeden verlaten woonhuizen, waarna ze voor huisvesting van grote groepen minder be-

deelden in gebruik genomen werden. In Amsterdam bleven de rijken tot vandaag aan toe in hun grachtengordel wonen en veroorloofden zich hoogstens een zomerverblijf erbij. Het meest roemruchte fort is het *Fort van Sjako* aan en achter de huizen Elandsgracht 71-77 (zz). Het fort werd in 1885 ont-ruimd en in 1886 afgebroken. De naamgevende bewoner was Jacob Frederik Muller, een in Hamburg geboren crimineel met een Robin Hood-achtige faam. Als hij werkelijk in het fort heeft gewoond kan dit niet lang geweest zijn, want tot 1714 woonde Sjako helemaal niet in Amsterdam, in 1715 werd hij gearresteerd en in 1716 ontsnapte hij uit de dodencel en ging

‘ondergronds’. Na een gewelddadige roofmoord (buiten Amsterdam) waren zijn dagen geteld en in 1718 werd hij geëxecuteerd.

Later is de benaming Fort van Sjako overgegaan op een dergelijke woonkazerne in de Willemsstraat en – na afbraak daarvan – op een soortgelijk gebouw aan de Lijnbaansgracht. [Lees het verhaal](#) van Sjako, zoals Justus van Maurik het optekende.

Woonomstandigheden

Er zijn dikke boeken en studies geschreven over de woonomstandigheden van de laagste klasse in het algemeen en over die in de Jordaan in het bijzonder. Dat gaan we hier niet nog eens overdoen. Voor de bestudering van het fenomeen ‘gang’ is het hoogstens van belang om een aantal punten aan te stippen, teneinde de machinaties van de overheid op dit gebied (bijv. Woningwet, gesubsidieerde volkswoningbouw), bouwondernemers (revolutiebouw, kunstmatige krapte op de huizenmarkt) en huisjesmelkers (huurprijsoptdrukking, ontduiken onderhoudsplicht) inzichtelijk te maken.

Een gemiddeld gezin telde iets meer dan vijf personen; dat betekent dat er in de piekkleine huisjes waarin vier woningen of ‘kamers’ ingericht waren, vaak twintig mensen of meer huisden. Slaapplaatsen waren er nooit genoeg; de baby sliep op een plank in de bedstede van de ouders, de jongsten eronder (stijfselkissie; ondergeschoven kind) en de tieners op de koude vloer, als het meezat op een matras maar net zo vaak zonder.

Een effect dat bijdroeg aan verslechtering van woonomstandigheden was o.a. het door de huiseigenaren splitsen van woningen in ‘kamers’ voor meerdere gezinnen. Daarbij werd hij niet gehinderd door de verplichte aanleg van sanitaire voorzieningen in elk der wooneenheden. De keuken werd bijvoorbeeld als aparte wooneenheid afgescheiden; dat gezin beschikte dan over al het sanitair en de rest van het gebouw was er tegelijkertijd van verstoken.

Kelders werden ‘geschikt gemaakt’ voor bewoning en evenzo zolders. De kelders in de – bij de aanleg niet opgehoogde – Jordaan hadden last van grondwater en hoge waterstand in de grachten door

Links: Sjako was een gewelddadige inbreker en moordenaar en ook nog eens een ras-uitbreker. Op de afbeelding links draagt hij geen mitella maar een houten nek-klem, die het gebruik van zijn rechterhand verhinderde.

regen en raakten dat overvloedige water niet kwijt. Dat impliceerde dat de kelders onder water liepen en dat dagenlang bleven. [L. M. Hermans](#) rapporteerde in 1901 over water in de kelder dat tot een decimeter onder de matrassen in de bedstede reikte. De bewoners van zolders keken tegen de dakpannen aan die geen enkel beschot kenden, hetgeen in de winter vrieskou tot gevolg had. Ook hadden zolders van oorsprong geen schoorsteenaansluiting. Huiseigenaren sloegen in de nok een dakpan kapot en verklaarden dit rookgat tot stookplaats. Dat de bewoners teruggeworpen waren tot een staat van holbewoners mocht niet deren. Als de huiseigenaren niet splitsten probeerden de bewoners van de gebrekkige huisjes de kosten te drukken door onder te verhuuren, met hetzelfde effect als boven omschreven.

Wat de bewoners schijnbaar het minst deerde, maar de deskundigen juist het meest verontrustte was het gebrek aan sanitair, ventilatie en daglicht. Sommige ruimten kenden geen raam naar de buitenlucht en behielpen zich met een raam naar de 'kamer' van een ander gezin dat dat wel had. Dat betekende dat bij slecht weer de olielamp de hele dag brandde en bij goed weer in de namiddag al aanging. Bij gebrek aan rookafvoer stond een woonruimte in de winter permanent onder de rook en de bewoners merkten het niet eens meer. Wat de woonruimten ook kenmerkte was de muffe stank van een slecht geventileerde, vochtige ruimte, die de bewoners in hun kleren meedroegen.

Tot slot waren luizen, vlooiën en wandluizen de huisdieren van de krotbewoners. Daar was geen huisvrouw, hoe goed van wil ook, tegen opgewassen.

Als de bewoners de boel eens fris gewit of geschilderd wilden hebben gingen zij, wat de huiseigenaar betreft, hun gang maar. Hij betaalde dat in elk geval niet. Een gebroken ruit idem dito, die bleef kapot tot

Rechts: Foto bij de rapportage van de gezondheidscommissie aan het gemeentebestuur in 1913.

de bewoner hem verving. Glas was echter duur en daar ging dus een lap of een plank voor die het laatste beetje licht wegnam.

Kwalijk voor de geestelijke gezondheid van de allerarmsten was het samenhoeken van hele families in één ruimte. Het openlijk verrichten van sanitaire activiteiten was tot daar aan toe, maar ook de seksuele behoeften van de ouders werden (noodgedwongen) openlijk verricht. De tieners in het gezin, met hun eigen ontwakende seksualiteit, wisten niet beter dan dat zoiets in het openbaar kon gebeuren. Als er tieners van beide geslachten samenwoonden gaf dit aanleiding tot onverkwikkelijke zaken.

Het ligt in de lijn te denken dat rijke Amsterdammers zich meester maakten van de huisjes in de Jordaan om via relatief hoge huren nog rijker te worden ten koste van arme werkmensen en immigranten. Dat beeld klopt nauwelijks! *Huisjesmelkers* waren middenstanders, beambten en de beter betaalde ambachtslieden (diamantbewerker!) die de huisjes kochten en exploiteerden, met andere woorden: de onderste laag van de middenklasse. Beleggen in vastgoed was alom erkend een bezigheid die snel rendement opleverde. Dat dreef de koopprijzen van krotten extra op en de hogere kosten werden verhaald op de huurders. Huurders betaalden extra voor water, het gebruik van een gemeenschappelijk privaat en bijvoorbeeld voor het gebruik van de gang. Zo ging een huur van f 0,75 snel richting f 1,- per week. Geen overheid te bekennen die hier regelend of corrigerend optrad.

Als u alle achtergronden van het ontstaan van gangen en sloppen wilt doorgronden is misschien het boek van Auke van der Woud (Koninkrijk vol Sloppen, 2010, Bert Bakker) een aanrader: ISBN 978-90-351-3597-0

Raadpleeg zelf de [lijst van gangen en hoven](#) van Willem Blok

Links: Foto bij de rapportage van de gezondheidscommissie aan het gemeentebestuur in 1913.

Huisnummering in Amsterdam

- 1684 Amsterdam wordt in 60 wijken verdeeld ten dienste van de schutterij en de brandweer.
- 1796 Ten tijde van de Bataafse Republiek wordt Amsterdam verdeeld in 16 districten ten dienste van een grote volkstelling en invoering van de voorloper van het bevolkingsregister; alle huizen krijgen nummers die na invoering van de verpondingsnummers de **kleine nummers** gaan heten. Houten straatnaamborden worden aangebracht.
- 1808 Verpondingsnummers worden ingevoerd ten dienste van een nieuwe onroerend-goedbelasting; die nummers worden de **grote nummers** genoemd. Daartoe wordt de stad verdeeld in vijf afdelingen, gebaseerd op de indeling in (nu weer) 60 wijken als in 1684, plus buitenwijken.
- 1849 Koninklijk Besluit tot invoering Bevolkingsregister
- 1850 Amsterdamse Raad koppelt de uitvoering van dit KB aan een nieuwe buurtindeling met nieuwe huisnummers.
- 1853 Nieuwe indeling wordt van kracht; er bestaat kritiek op het systeem van nummering per wijk, waardoor aan een lange straat of gracht hetzelfde nummer meerdere keren voorkomt en altijd vergezeld moet worden van de buurtletters.
- 1863 De gemeente brengt geëmailleerde straatnaamborden aan, waarbij de gangen worden genegeerd (met in de Jordaan één uitzondering: de Schimmelingang aan de Egelantiersstraat krijgt wel een naambord).
- 1876 Met behoud van de buurtaanduiding wordt een nieuwe huisnummering ingevoerd, die – behoudens omnummering door afbraak en nieuwbouw – tot vandaag geldig is
- 1909 De annexaties maken een nieuwe buurtindeling nodig; voortaan zijn er 115 buurten (1921=169, 1931=217, 1941=264 en 1947=266 buurten).

Op de afbeeldingen rechts volgt u de nummering van het pand met verpondingsnummer 1625 aan de Brouwersgracht.

Driehoekstraat e.o. in 1832 met kleine nummers. Het pakhuis in de punt is nummer QQ136

Driehoekstraat e.o. in 1853 met nieuwe nummers. Het pakhuis in de punt is Brouwersgracht 1

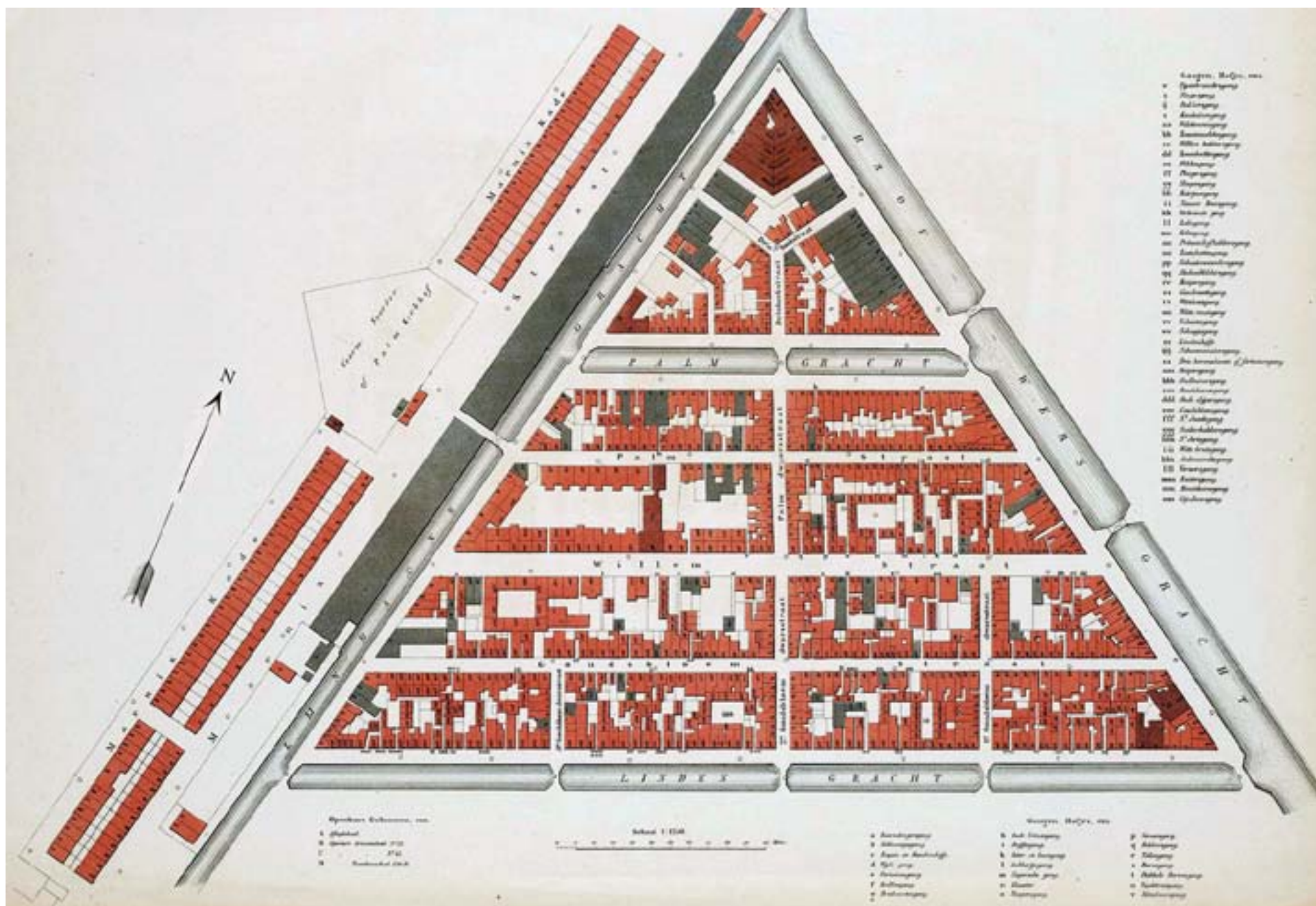
Driehoekstraat e.o. in 1876 met huidige nummers. Het pakhuis in de punt is Brouwersgracht 225

Bij gebrek aan gedigitaliseerde kadasterkaarten van 1796 begint het inzicht in een buurtstructuur met de minuutplannen die landelijk tussen 1811 en 1832 werden bijgehouden. Voor de Jordaan zijn dat er twee, de huisnummers hierop zijn dus de verpondingsnummers (zie links op pag. 13).

In het Stadsarchief zijn vier buurtatlassen aanwezig die in de periode 1853-1876 werden bijgehouden. Dat zijn verzamelingen met door Publieke Werken (PW) met de hand getekende losse kaarten, waarop elk huis weer genummerd is; dit zijn de kleine nummers van 1796.

Na 1876 moest PW alle buurtkaarten herzien en de nieuwe nummering aanbrengen; de atlas werd deze keer gedrukt, waarbij de uitgifte werd uitbesteed aan uitgeverij J.C. Loman Jr. te Den Haag. In de herdrukken in 1892 en 1903-'06 werden de kadastrale wijzigingen en bloc doorgevoerd.

Om in dit stuk de diverse gangen te kunnen lokaliseren wordt gebruik gemaakt van de gedrukte atlas van 1876, omdat dit de vroegste kaarten zijn met de vandaag nog steeds geldende huisnummering. Door in de tekst aan te geven tussen welke huisnummers een gang lag kunt u als lezer deze makkelijk terugvinden. Omdat er sinds de eerste kadastrale kaarten al heel wat gangen verdwenen waren werden deze gedrukte kaarten door ondergetekende steeds vergeleken met de handgetekende kaarten en minuutplannen. Zo kon de lijst met gangen uitgebreider zijn dan op de kaarten van Loman met letters aangegeven is. Als uw schermresolutie de kaarten onleesbaar maakt kunt u via de Beeldbank van het Stadsarchief de kaarten oproepen en er op inzoomen. Type in het zoekvenster “buurt QQ” (tussen aanhalingstekens en met de gewenste buurtletters) en kies in ‘Documenttype’ voor de kaarten. Zoek dan naar de gedrukte versie van 1876 en klik de kleine afbeelding. Inzoomen met de %-schuifregelaar linksonder. Met al deze kaarten in de hand konden op de lijst van Breen enkele correcties plaatsvinden, die in de tekst verwerkt zijn maar niet in zijn lijst.

Buurt QQ omvatte de noordelijke Jordaan tot de Linden-gracht. De buurt was samenge-steld uit de wijken 54 en 51. Op de platte-grond links (1876) is de huidige nummering der huizen aangegeven.

Opvallend is het grote aantal lege plekken in deze buurt dat evenredig is aan een gering aantal gangen. Daarvoor waren er rond de Driehoekstraat wel drie gestichte hofjes.

Gangen in de Jordaan

De namen van gangen en sloppen blijken niet uniek te zijn. Van de Bakkersgang bestonden bijvoorbeeld twintig versies in Amsterdam. Officieel bestonden die gangen ook niet bij naam; de huisnummering van de huisjes op een achtererf volgde die van straat die toegang gaf tot die gang. De naamgeving was voor rekening van de ‘*spraakmakende gemeente*’. In een redres van 1731 werden 392 gangen en sloppen geteld, waarvan er maar 217 een (achterhaalbare) naam hadden.

In de rest van dit stuk gaan we door de Jordaan op zoek naar gangen en hofjes met behulp van de kadastrale kaarten uit de atlas van Loman Jr. Daarbij ligt het accent op de eerste kaarten die in 1853 gemaakt werden en tot en met 1860 werden bijgehouden. Ook zijn de minuutplannen van 1811-1832 bewaard gebleven en kunnen vergeleken worden met de kaarten van Loman. De buurten die samen de Jordaan vormen zijn van zuid naar noord buurt HH t/m DD en MM t/m QQ. Als hieronder aan een straatnaam (nz) toegevoegd is wil dat zeggen dat het om de noordzijde van de straat gaat; evenzo zijn zz, wz en oz straatzijden.

In de kaders ‘**Verdwenen gangen**’ worden de gangnamen alfabetisch opgesomd die op de eerste kadasterkaarten naar een geregistreerd (en belastbaar) inpandig woonhuis voerden en in het laatste officiële register van 1889 niet meer. Dat wil dus niet zeggen dat de gang op zich ook verdwenen was.

U kunt via onderstaande links de minuutplannen van 1811-1832 in uw browser openen en eventueel opslaan op uw computer.

[Minuutplan Jordaan-Noord](#)

[Minuutplan Jordaan-Zuid](#)

Rechts: Naast elkaar op de Palmgracht de toegang tot Raepenhofje en Bosschehofje.

Wijk54-BuurtQQ: Driehoekstraat e.o. ten noorden van de Palmgracht

Hier waren geen gangen te vinden, mogelijk een gevolg van de pas late bebouwing van deze noordelijkste punt van de Jordaan (de uitgiftekaart dateert van 1648). Wel drie hofjes hier, naast elkaar het Bosschehofje (ook wel de ‘huisjes van Bosch’) en het Raepenhofje, respectievelijk Palmgracht 20-26 en 28-38 (nz). Deze hofjes bestaan vandaag nog steeds. Dat geldt niet voor het Ockershofje in de Kromme Palmstraat (oz); in de lijst van Breen (1906) wordt dit al als vervallen aangeduid. De schutterswijkkaart van 1795 is de laatste waarop het hofje te vinden is. **Bosschehofje** Arent Dirkz. Bosch stichtte in 1648 een hofje voor acht doopsgezinde bejaarde vrouwen. Na een restauratie in 1952-

*De Palmgracht rond het jaar 1885, gezien naar de Brouwersgracht.
Het moerassig gebied (Nieuwe Braak) benoorden deze gracht (bebouwing
links) was tot 1648 nog niet bouwrijp gemaakt. In 1895 was de Palmgracht
een der laatste Jordaangrachten die gedempt werd, eigenlijk omdat het al
afgesproken was maar volgens B&W niet meer uit noodzaak.*

Onder: Het Raepenhofje en Bosschehofje waren oorspronkelijk gescheiden door een schutting en vandaag door een korte lage heg.

'53 woonden er vier dames in twee beneden- en twee bovenwoningen. Nu is Hendrick de Keijser eigenaar en die restaureerde in 1998 nog eens.

Raepenhofje Het grondstuk voor het ernaast gelegen Raepenhofje werd op dezelfde dag in 1648 gekocht en vandaag scheidt alleen een korte heg de beide hofjes symbolisch van elkaar. Vroeger was dit een schutting, hoog genoeg om de beide geloofsrichtingen uit elkaar te houden. De stichting van het hofje ging ten laste van de nalatenschap van Adriaen Pietersz. Raep die in 1647 overleed. Behalve de bouw van elf huisjes voor protestantse bejaarde vrouwen

stelde Raeps zoon Pieter Adriaensz. (vandaar de initialen PA boven de ingang en niet AP!) ook nog een jaarlijkse bijdrage van f 200,- ter beschikking uit de huurinkomsten van het huis 'De Raep' in de Warmoesstraat, die tot 1829 is betaald en toen voor f 4000,- is afgekocht. In de achttiende eeuw werd er nog een regentenkamer gebouwd. Er was een groot verschil tussen het Raepen- en Bosschehofje; het eerste had een reglement en het laatste niet.

Ockershofje Het Ockershofje (ook wel: Hofje van Ockers) in de Kromme Palmstraat telde zes huisjes voor bejaarde gereformeerde vrouwen. De stichtingsdatum is onbekend maar de bouw kan nooit vóór 1648 plaatsgevonden hebben, het jaar dat de grondstukken hier verkocht werden. Boven de toegangspoort stonden de initialen

van de stichter A.O. (Adriaen Ockersz, stadstimmerman en landmeter, met een grote rol bij het rooien van de grachten en straten van de Tweede Uitleg) en daaronder het woord 'HOF'. Ockersz overleed ±1608, dus kan hij het hofje niet zelf gesticht hebben.

Wijk 51 - Buurt QQ: twee bouwblokken tussen Palmgracht en Palmstraat, gescheiden door de Palmdwarsstraat (kaart pag. 12).

Aan de **Palmgracht** (zz) vier gangen, tussen nrs. 9 en 15 de Koorn-dragers- of Korvendrangersgang (die doorliep tot de Palmstraat), tussen 37 en 43 de Koetjes- of Melkmeisjesgang, tussen nrs. 55 en 59 de Siewerts- of Hoedenmakersgang en tussen nrs. 85 en 91 de Vlasbloemsgang.

Verdwenen gangen aan de
Hollandsche-Tuingang
Korenmeetersgang
Lossegang

Palmgracht nz en zz
Romeinenpoort
Twee-Huizengang

In de **Palmstraat** (nz) tussen nrs. 18 en 22 de Kompassen-, Graad-boogs- of Passersgang, tussen 42 en 46 de Pekelharinggang. In het westelijke blok in de Palmstraat tussen de nrs. 72 en 78 de Oude Vriezengang.

Wijk 51 - Buurt QQ: twee bouwblokken tussen Palmstraat en Gouds-bloemgracht/Willemsstraat, gescheiden door de Palmdwarsstraat.

Alleen al in deze wijk werden in 1775 nog 120 gangen geteld. Aan de **Palmstraat** (zz) vanaf de Brouwersgracht tussen nrs. 7 en 9 de Wijdegang of Rottigesteeg, de drukstbevolkte gang van de Jordaan die met vertakkingen doorliep tot de Goudsbloemgracht/Willemsstraat. In 1876 telde de gang nog twintig huisjes, die van-

Links: Palmstraat 23 in 1918, met rechts daarvan de Fortuinengang achter de lantaarnpaal

Wijdegang of Rottigesteeg (foto: 1912)

...een terrein vol krotten en sloppen met zelfs aan de hoofdgang percelen met pikdonkere trappen en portalen, zonder of slechte lozingen en met alle denkbare gebreken. Zelfs onder de aan slechte woonomstandigheden gewende Jordanezen was deze gang berucht...

Querido had zich tot doel gesteld de omstandigheden in de Jordaan van binnen uit te beschrijven en betrok voor langere tijd een zolderkamer in de Palmstraat. Zijn raam keek achter op 't Klooster en staat op de foto op pag.18. Een paar fragmenten van zijn beschrijving van de Rottigesteeg...

De rottende huishokken leken door een wervelwind scheef gewaaid en op elkaars molmende muursteen verzakt en bijeengezonken. De kleierige, nu in de hitte uitgedorde grond, dampte stanken af van neergeworpen vuil der slopbewoners.[...]In de zich kronkelende gangsnijdingen kromden, onder een scheemrig duistere poortgeul, een groepje slopkrotten, als vochtige zwarte kolenketen met uitgevreten en vergane vensters en kozijnen, in een lichtloze hoek weggedrongen. De stukgeslagen ruiten waren vervangen door donkersmerige planken, in de sponningen getimmerd. De bovenverdiepingen stonden voorover in een vaalgrauw schemerlicht, een vals daggrauw van onderschepte zon, met geheel naakte en verbrokkelde, ruitloze ramen. In deze kronkel van de Wijde Gang waren nog meer dan honderd mensen, gezinnen met kroost, bijeengekropen, vergaand in eigen nooit beredderd vuil.[...]Een walgelijke broeiing van armoedestanken wasemde uit de volgemorste goten op naar de bovenbewoners, achter en voor, die over hun droogstokken en armelijke bloempotjes de vensters uithingen, het drukke gang-gebeuren de ganse dag met bemoeizucht en in nieuwsgierigheidsziekte, beloerend en behekeldend.[...]Dronkenschap, armoë en vuil besmetten alle daden en woorden. Nergens werd er bloediger en schenniger en wraakgieriger gevochten dan in deze straatdarm. Er werd door de gangbewoners geleefd in de ongekrenkte rauwheid van hevige instincten.

Wie er niets te zoeken had bleef ook maar beter weg uit de Wijdegang, anders werd je mogelijk met troep bekogeld. Nog tot 1921 werd er in de Wijdegang gewoond maar in 1922 werden alle krotten opgeruimd. Op de vrijgekomen grond vond o.a. Kleuterschool no. 33 een plek, later opgegaan in de Palmschool, en het nog steeds bestaande GG&GD-gebouw.

uit de Willemsstraat van 26 t/m 64 nummerden. Tussen de nrs. 19 en 23 de Frederiksgang, ook wel Hammemgang genoemd. Tussen de nrs. 23 en 31 de Fortuinengang, ook wel Sterren- en Ruitengang genoemd. Tussen de nrs. 55 en 59 de Annaatjesgang en tussen 61 en 65 de Drie-Huizengang, die net zo vaak Drie-Kaarsen- of Drie-Kazengang genoemd werd.

Verdwenen gangen aan de	Palmstraat nz en zz
Anna-Elisabethsgang	Messen- of Metselaarsgang
Blauwe-Bijlsgang	Palmboomsgang
Blauwegang	Palmgang
Blauw-Sterrengang	Prinsengang Prinsessegang
Erasmusgang	Onvolmaektegang
Herders- of Twee-Hoendersgang	Oostaansgang
Haken-en-Ogengang	Roelofsgang
Hendrijnengang	Roodegang
Koningsgang	Sleepersgang
Kuil-der-Leeuwengang	Sterrengang
Kuipersgang	Strijkijzergang
Landskroenen- of Loosgang	Zwavelstokkengang

[Lees de pdf](#) over het dagelijks leven in de Palmstraat, tweede helft 19^e eeu

Aan de **Goudsbloemgracht/Willemsstraat** (nz) (dat is het Franse pad, in de 17^e eeuw 't Oude France Padt): tussen de nrs. 4 en 6 een zijuitgang van de Zwarte-Paardsgang aan de Brouwersgracht. Tussen de nrs. 16 en 20 de Duifjesgang en tussen 24 en 66 de Wijdesteeg die van de Palmstraat tot hier doorliep. Tussen de nrs. 66 en 72

Rechts: De Lubbertjesgang verbrede zich achter Willemsstraat 88 zowaar tot een hofje. In de laagbouw links waren 5 woningen ondergebracht.

de Boter-en-Kaasgang. Tussen de nrs. 72 en 82 de Lubbertjesgang (zie foto hieronder) en tussen 84 en 92 de Siepersche- of Lange-Siewertgang. Tussen de nrs. 92 en 110 het Klooster, waar o.a. de Oranjevriendenkring een vergaderkamer had, waar in 1857 het voorstel bekrachtigd werd B&W te verzoeken de gedempte Goudsbloemgracht de naam Willemstraat (Willemsstraat is de huidige officiële spelling) te geven. Tussen de nrs. 112 en 124 de Sleepersgang, tussen 126 en 148 de Verwersgang, die het vandaag tot (naamloos) hofje geschopt heeft en tussen nr. 152 en het hoekhuis aan de Palm-dwarsstraat de Bakkers- of Mooimeisjesgang. De hiaten in de nummering in deze straat laten zien dat de gangen toegang gaven tot grote gangen of hoven met veel huisjes erop. Tot

De Goudsbloemgracht kort voor de demping in 1857. Het Fransche Padt links lag al sinds de Middeleeuwen langs de weersloot, die tot de demping van de 'gracht' ook een sloot bleef. Daarnaast fungeerde het water ook als open riool en dat maakte de noodzaak van demping overduidelijk.

en met de Willemsstraat is er tot eind negentiende eeuw in de noordelijke Jordaan sprake van grote gaten in de bebouwing. In het volgende blok aan de Willemsstraat komen we op zo'n braak stuk aan de vm. Rozenboomsteeg de Openbare Armenschool no. 15 tegen. Verder een aantal gangen die toegang gaven tot de achterkant van een aantal rug-aan-rugblokken. Daarvan is er maar één bij naam bekend, de Tollen- of Sterrengang tussen de nrs. 164 en 176; de gangen tussen 182 en 184 en 202 en 218 blijven zonder naam.

Wijk 51 - Buurt QQ: drie bouwblokken tussen Goudsbloemgracht/Willemsstraat en Goudsbloemstraat, gescheiden door de 1e en 2e Goudsbloemdwardsstraat.

Aan de **Goudsbloemgracht/Willemsstraat** (zz), ook wel Vrijdoms-

Verdwenen gangen aan de

Aalsmeerdergang

Akerslootgang

Blauwe-Kuipersgang

Brillengang of Brillenhof

Gruttersgang

Koelmansgang

Kralingengang

Kunstershofje

Nooitgedacht of Noordduin

Onvolmaakte Scheepjes- of

Paternostergang

Willemsstraat nz en zz

Oude-Schiemansgang

Paardengang

Rottegang

Schoentjesgang

Sloterdijksgang

Vier-Heemskinderengang

Wortelboerengang

Wijntjesgang

Zalmkoopersgang

Kunstenhofje

Lange-Achtengang

pad genoemd: tussen het hoekhuis Brouwersgracht en nr. 1 de Zeven-Kattengang, Tussen nrs. 1 en 15 de Willem-Bakkersgrang en tussen 15 en 21 de Naaldenmakers-, Zevennaalden- of Koelmansgang. Tussen nrs. 25 en 29 de Blauwkuipersgang en dan de 1^e Goudsbloemdwardsstraat. In het volgende blok tussen de nrs. 33 en 43 de Wildemansgang en tussen 47 en 57 de Kombuizen- of Buizenmakersgang. Tussen de nrs. 59 en 65 de Wieldraaiersgang, tussen 69 en 79 de Bakkersgang (een van de vele!) en tussen 81 en 87 de Slagersgang, ook Dubbelde- of Jeneversgang.

Ten westen van de 2^e Goudsbloemdwardsstraat tussen de nrs. 101 en 107 de Pijpenbranders- of Stroogang. Tussen de nrs. 111 en 123 de Metselaarsgang, tussen 123 en 133 de Vogelstruisgang en tussen 135 en 145 de Dubbele-Sterrengang. Willemsstraat 149-165 is het [Constantiahofje](#), dat in 1863 gereed kwam op gedeeltelijk braak

liggend terrein en de Roohanen- of Roohartengang. De buitenwanden van dit hofje vormen sindsdien een acceptabele coulisse voor andere binnenplaatsen in dit blok. Een van die binnenplaatsen zou het verdwenen Brillenhofje kunnen zijn. Tussen de nrs. 171 en 183 vinden we tenslotte de Beerengang, die ook wel als Boerengang aangeduid werd.

Aan de **Goudsbloemstraat** (nz) tussen de nrs. 14 en 18 de Zalmvangersgang. Voorbij de 1^e Goudsbloemdwaarsstraat tussen de nrs. 60 en 64 de Joormansgang en voorbij de 2^e tussen de nrs. 94 en 100 de Fikken- of Pietersgang. Tussen de nrs. 124 en 128 de Ploemers- of Ploegersgang en tussen 134 en 138 de Groene-Lieste- of Violettegang.

Wijk 51 - Buurt QQ: vier bouwblokken tussen Goudsbloemstraat en Lindengracht, gescheiden door 1^e, 2^e en 3^e Goudsbloemdwaarsstraat.

Aan de **Goudsbloemstraat** (zz) tussen de nrs. 1 en 5 de Duifjesgang en tussen 9 en 13 de Nachtegaalsgang. Tussen de nrs. 13 en 21 de Kalvergang en tussen 33 en 37 de Meerboersgang, ook wel Nieuwe-Boers- en Pekelharinggang. Na de 1^e Goudsbloemdwaarsstraat tussen de nrs. 59 en 63 de Zeven-Katten- of Fokkengang en tussen 67 en 79 de Prinsenliefhebbersgang. Tussen 83 en 87 de Kolengang en tussen 87 en 91 de Zalmgang. Na de 2^e Goudsbloemdwaarsstraat tussen de nrs. 101 en 107 de Verbrande- of Simonsgang en tussen 125 en 133 de Nieuwe-Beurs- of Nieuwe-Buurtgang. Tot de 3^e Goudsbloemdwaarsstraat volgen de Friesche-Boerengang met twee toegangen, tussen 145 en 149 een naamloze gang die wel degelijk naar inpandig huis nr. 147 leidt en tussen 149 en 153 de Konijnengang. Voorbij de dwarsstraat tussen de nrs. 161 en 169 de Kathrijnengang en tussen 181 en 185 de Sleepersgang.

Aan de **Lindengracht** (nz) tussen de nrs. 12 en 24 de Schuiten-

Boven: Links de toegang tot de Prinsenliefhebbersgang in de Goudsbloemstraat. Het blokje van drie woonhuizen 79-83 is gerestaureerd en staat er vandaag nog. Rechts van nr. 83 een huis met drie deuren, waarvan de linker toegang geeft tot de Kolengang.

Verdwenen gangen aan de

Bataviergang

Blaauwe-Bijlgang

Bloemengang

Blokmakersgang

Boeiersgang, met de Laangang

ook Onbekendegang genoemd

Bruinvischgang

Fortuinengang

Gruttersgang

Hanengang

Hoefijzergang

Hond-in-de-Potgang

Johannesgang

Klompemakersgang

Koes- of Kollegang

Kootgang

Goudsbloemstraat nz en zz

Koperslagersgang

Kostergang

Lena's-gang

Lepelaarsgang

Manengang

Osjesgang Paardengang

Potjesgang

Stalgang

Stoelenmattersgang

Stoepengang

Stovengang

Torentjesgang

Turfdragersgang

Visschersgang

Vluchtgang

Willemijngang

voerdersgang en tussen 26 en 38 de Medemblikkersgang. Tussen de nrs. 38 en 42 de Goudenvoetsgang en tussen 44 en 52 de Wittevoetsgang. Deze laatste vier gangen werden halverwege de diepte van het bouwblok met elkaar verbonden door een dwarsgang, de Kuipersgang. Tussen de nrs. 52 en 60 de Witte-Rozengang, ook Rozen- of Rozijnengang genoemd, tussen 64 en 76 de Valwatergang en tussen 80 en 86 de Jordanengang, later Scheepjesgang genoemd. Dan de 1^e Goudsbloemdwardsstraat. In het volgende bouwblok het nog steeds bestaande Lindenhofje (foto rechts; niet meer te bezoeken) met een toegang tussen de nrs. 100 en 122. Tussen

Rechts: Het nog steeds bestaande Lindenhofje aan de Lindengracht (zie pag. 25)..

de nrs. 126 en 134 de Schavenmakersgang, tussen 138 en 146 de Drie-Korenschoven- of Fortuinengang en tussen 154 en 156 de Eendrachtsgang. Daarna de 2^e Goudsbloemdwardsstraat ofwel de Zaterdagschestraat. In het derde bouwblok tussen de nrs. 162 en 168 nog maar weer eens een Kuipersgang en tussen 168 en 182 de Oudhuizersgang die meer weg heeft van een hofje. Tussen de nrs. 194 en 204 de Roo(de)hanengang en tussen 206 en 214 de Oude-Slijpersgang. Tussen de nrs. 216 en 224 de Goudsbloemgang, tussen 224 en 232 de Sint-Jacobsgang en tussen 236 en 246 de Suikerbakkersgang.

Na de 3^e Goudsbloemdwardsstraat volgt het laatste bouwblok met tussen de nrs. 236 en 260 de Blokjesmakersgang en tussen 260 en 264 de Pieter-Sjoerdsgang. Tussen de nrs. 266 en 274 de Janus- of

Dit stukje Lindengracht haalde de wereldpers, omdat het de coulisse vormde voor het verboden 'palingtrekken' en het Palingoproer in 1886. Rond die tijd werd ook deze foto gemaakt, gezien naar de Zaterdagsebrug, Brouwersgracht en de Posthoornkerk. De Lindengracht werd in 1895 gedempt.

Sint-Jorissgang en tussen 278 en 284 de Witte-Kruisgang. Tussen de nrs. 284 en 292 de Aalsmeerdergang en tussen 292 en 302 de Salomo's Gerichts- of Verwersgang. Tussen de nrs. 308 en 318 de Ruitersgang, tussen 320 en 326 de Houtekamsgang en tussen 326 en 332 tenslotte de Gijzelaarsgang.

Verdwenen gangen aan de
Beschuitbakkersgang
Broek-in-Waterland
Fonteinengang
Gruttersgang
Markiezengang
Moffengang

Lindengracht nz en zz
Narokkiersgang
Ossen- of Oranjegang
Smalschippersgang
Tieregang
Willemsgang
Witte-Koeiengang

Links en De Suikerbakkers- en Jacobsgang speelden in de rapportage van de Gezondheids-
boven: commissie een hoofdrol. Sanering was dringend gewenst. Deze foto's zijn uit 1895.

Lindenhofje

Dit hofje van de Waterlandse Doopsgezinden (bij 't Lam) is waarschijnlijk het oudste gestichte hofje van de Jordaan, met het Sint Andrieshofje. Het werd gesticht in 1614 als het **Weduwenhof** en in datzelfde jaar werd de grond gekocht, de bouw gestart en de huisjes betrokken. Het hof staat dan ook op de kaart van Balthasar Florisz van 1625 afgebeeld. Het bestond uit een poortgebouw aan de Lindengracht met twee vleugels met tien huisjes, waarin twintig woningen, rond een bleek. Na een fusie van Doopsgezinde hoven in 1801 werd het hof verkocht aan het R.K. Armenkantoor dat het eveneens als weduwenhof in gebruik nam, alleen nu voor Rooms-Katholieke weduwen. De naamsverandering naar Lindenhofje is al vóór de katholieke periode ontstaan, want komt voor op de schutterskaart uit 1775 van deze wijk 51. Het Armenkantoor breidde het hof in 1855 uit en in 1885 werden de belendende percelen 94 en 96 gekocht en werd het hele poortgebouw opnieuw opgetrokken. In 1939 zijn alle huisjes opnieuw opgebouwd, waarna er niets meer van het zeventiende-eeuwse hofje restte. Vandaag is het hof in gebruik bij het Leger des Heils.

Suykerhofje of Suykerhof-hofje

Aan de oneven zijde van de Lindengracht 149-163 bevindt zich het Suykerhofje. Het werd in 1667 gesticht uit de nalatenschap van Pieter Jansz Suykerhof. De toegang is door een gang die door een deur afgesloten is en voert naar een ruimer binnenhof met 19 woningen in twee vleugels in L-vorm rond een bleek, waarop een grote pomp stond. De stichter bepaalde dat alleen Protestantse behoeftige weduwen of alleenstaande vrouwen boven de 50 toegelaten werden, maar dat de regenten Remonstrants dienden te zijn. Behalve vrij wonen genoten de bewoners ook een bijdrage in brandstoffen en mondkost en een klein geldbedrag per jaar voor onvoorziene kosten. In ruil daarvoor moesten zij een waslijst Voorwaarden en Ordonnantiën gehoorzamen.

In de negentiende eeuw verkommerde het hofje ernstig en was er veel geharrewar over een broodnodige restauratie. In 1975 woonden er nog twee bejaarde vrouwen in het laatste bewoonbare huisje in de westvleugel. Recent is het hofje dan toch nog gerestaureerd en de toegangspoort geheel vernieuwd.

Wijk 50 - Buurt PP: drie bouwblokken tussen Lindengracht en Noordermarkt/Lindenstraat, gescheiden door Noorderkerkstraat en 1^e Lindendwarsstraat. Rond het Karthuizerkerkhof geen gangen.

Aan de **Lindengracht** (zz) tussen de nrs. 13 en 17 het Lombardshofje, voorwaar een fraaie naam voor een gewone gang. Tussen de nrs. 19 en 25 de Engelsche- of Drie-Engelengang, tussen 31 en 37 voor de afwisseling een Kuipersgang en tussen 37 en 41 een naamloze gang. Voorbij de Noorderkerkstraat tussen de nrs. 75 en 79 een naamloze gang en dan de 1^e Lindendwarsstraat, die uitkomt op de Zaterdagschebrug. In het derde bouwblok tussen de nrs. 105 en 107 de Stille-Willemsgang en tussen 113 en 117 de Stovengang. Tussen de nrs. 119 en 125 de Schuitjesgang, tussen 127 en 135 de Blauwe-Hanengang en tussen 141 en 145 de Zaterdagschegang. Tussen de nrs. 147 en 165 bevindt zich de toegangspoort tot het Suykerhofje (zie pag. 25) en tussen 171 en 187 idem de ingang

naar het Roetershofje. Dat werd ooit gebouwd voor Gereformeerde oudere dochters en weduwen zonder crimineel verleden en dus van onbesproken gedrag en vooral niet agressief. Het bestond uit zes huisjes en zes kamers. De foto op pag. 27 toont aan dat het bergaf ging met het hofje. Om de hoek in de 2^e Lindendwarsstraat tussen de nrs. 13 en 19 was nog de Zalmgang.

Aan de **Noordermarkt** (nz) (doorgenummerd van 1 t/m 43) tussen de nrs. 1 en 4 de Kramersgang, tussen 6 en 8 de Blauwe-Huizen-gang en tussen 22 en 25 de Nieuwe-Huizengang en tussen 35 en 37 de Brillen- of Bleekersgang.

Aan de **Lindenstraat** (nz) tussen de nrs. 28 en 32 de Witte-Rozengang en tussen 38 en 44 de Schoenmakersgang.

Aan de 1^e **Lindendwarsstraat** tussen de nrs. 8 en 12 de Jeremise-gang en aan de 2^e **Lindendwarsstraat** tussen de nrs. 13 en 19 de Zalmgang.

Wijk 50 - Buurt PP: twee bouwblokken tussen Lindenstraat en Boomstraat, gescheiden door de 1^e Boomdwarsstraat (kaart pag. 26).

Aan de **Lindenstraat** (zz) tussen de nrs. 5 en 9 de Metselaarsgang, tussen 21 en 27 de Timmermansgang en tussen 27 en 35 nog een Suikerbakkersgang. Voorbij de 1^e Boomdwarsstraat tussen de nrs. 45 en 53 de Schuijermakersgang en tussen 55 en 59 de Kistenmakersgang. Tussen de nrs. 61 en 71 de Melkmeisjesgang en tussen 85 en 89 de

Verdwenen gangen aan de

Korendragersgang

Matrozengang

Verdwenen gangen aan de

Lepelbladsgang

Olifantsgang

Lindenstraat nz en zz

Twee-Huizengang

Vier-Huizengang

Noordermarkt nz en wz

Prinsengang

Noorderkerksgang

Blauwe-Hanengang. Om de hoek in de 2^e Boomdwarsstraat tussen de nrs. 3 en 7 de Smidsgang. Aan de **Boomstraat** (nz) tussen de nrs. 22 en 26 de Schuitenvoerdersgang en verder een aantal naamloze gangen.

Wijk 49 - Buurt PP: twee bouwblokken tussen Boomstraat en Anjeliërsgracht/Westerstraat, gescheiden door de 1^e Boomdwarsstraat. Aansluitend twee bouwblokken bezuiden het Karthuizerkerkhof, tussen Gieter-/Karthuizerstraat en Anjeliërsgracht/Westerstraat, gescheiden door de Tichelstraat (kaart pag. 26).

Aan de **Noordermarkt** (wz) tussen de nrs. 35 en 37 de Brillen- of Bleekersgang en tussen 38 en 41 de Schilders- of Schildwapengang. Aan de **Boomstraat** (zz) tussen de nrs. 23 en 27 de Apothekers- of Blauwegang en verder een groot aantal naamloze gangen.

In het blok voorbij de 1^e Boomdwarsstraat aan de **Anjeliërsgracht** (nz) tussen Noordermarkt en 2^e Boomdwarsstraat tussen de nrs. 18 en 24 de Bontekoegang en tussen 30 en 34 de Bredero'sgang. Voorbij de 2^e Boomdwarsstraat tussen de nrs. 64 en 70 de Dolfijnen- of Dollewijngang en tussen 70 en 80 de Drie-Rijsbossengang en on-

Links: Het begon ooit als een pareltje: het Roetershofje voor gereformeerde weduwen en dames van onbesproken gedrag. Zes huisjes en zes kamers, door een gang met deur verbonden met de Lindengracht.

der nr. 84 de toegang tot de Rijsbossengang. Tussen de nrs. 86 en 90 de Nieuwe-Huizengang, tussen 92 en 104 de Hoogetboomsgang en tussen 112 en 116 de Wittepaards- of Sleepersgang. Aan de Anjeliërsgracht tussen de 2^e Boomdwarsstraat en de Lijnbaansgracht tussen de nrs. 122 en 126 de Sterrengang en tussen 132 en 136 de Zandmangang. Dan tussen de nrs. 136 en 144 de Triffeltjesgang, tussen 144 en 148 de Jonica'sgang en tussen 150 en 158 de Drie-Aschtonnengang. Tussen de nrs. 158 en 166 de Blaauwhoofden- gang, tussen 166 en 174 de Regenboogs- of Roggebroodsgang en tussen 180 en 194 de Engelschmansteeg. Voorbij de Tichelstraat tussen de nrs. 206 en 214 de Klokkengang en tussen 216 en 226 de Leliëgang naar 216A en de Pettenmakers- of Pottenbakkersgang naar 218-224. Het gebied tussen de Tichelstraat en de Lijnbaans- gracht werd in hoge mate door industrie in beslag genomen, alhoe- wel er aan de Tichelstraat zelf hoofdzakelijk en aan de Anjeliërs- gracht verspreid woonhuizen stonden. In de Tichelstraat was tussen de nrs. 47 en 49 de Bleekersgang.

Verdwenen gangen aan de	Anjeliërsgracht nz en zz
Donkeregang	Leidenaarsgang
Kammenmakersgang	Lepelaarsgang
Ketelgang	Liefdegang
Kloppersgang	Ramen- of Rammengang
Koningsgang	Schildpadsgang
Kronen- of Wagenmakersgang	Schip-de-Goede-Hoopsgang
Kuiperspoort	Sponsenmakersgang
Leidenaarsgang	Zeepaardengang

Rechts: Westerstraat met rechts de toegang tot de Zandmangang (nr.134) en in het linkerhuis met de halsgevel de onderdoorgang naar de Triffeltjesgang naar de nrs. 140-142

*Boven:
Westerstraat 56-68,
de Dolphijngang met
zeven huisjes, 3 en 4
tegenover elkaar*

*Links:
Onder de stoep
van het smalle huis
Westerstraat 184 is de
onderdoorgang naar
de Engelschmansteeg.*

*Rechts:
De Engelschmansteeg*

De Anjeliersgracht rond 1775, gezien naar het noorden (even zijde). Ook al heeft de tekenaar de breedte van de gracht wat overdreven, na de demping in 1861 was de Westerstraat wel de breedste straat van de stad.

Wijk 48 - Buurt OO: vier bouwblokken tussen Anjelijsgracht en Anjelijsstraat, gescheiden door Violettenstraat en 1^e en 2^e Anjelijsdwarstraat (kaart pag. 34).

Aan de **Anjelijsgracht**/Westerstraat (zz) tussen de nrs. 17 en 33 de Graadbooggang, die zijn naam ontleende aan het huis nr. 33, de particuliere zeevaartschool van Cornelis Lastman met de gevelsteen 'In de Vergulde Graed-Boogh A°1638' in de zijgevel met deze gang, waarop de jacobsstaf ofwel graadboog of -stok, was afgebeeld. Tussen de nrs. 37 en 45 het Wassendemaanshofje of -gang (zie foto pag. 32). Tussen de nrs. 49 en 53 de Lakmoes- of Verfmolensgang en tussen 57 en 61 de Vleeschgang. Daarna de Violettenstraat. In het tweede blok zijn een aantal naamloze gangen naar industriepanden, op de laatste na, tussen 101 en 105 de Onweersgang. Dan de 1^e Anjelijsdwarstraat. In het derde blok tussen de nrs. 121 en 123 de Drie-Koningengang en tussen 123 en 139 de Schoenmakers- of Schavenmakersgang. Aan het hiaat in de nummering is te zien dat er nogal wat inpandige huizen (7) aan deze gang stonden. Tussen de nrs. 145 en 153 de Sterrengang en tussen 155 en 161 de Wereldsgang. Tussen de nrs. 163 en 175 de Rozenmarijngang en tussen 177 en 183 de Gierst- of Gerstebalengang. Op de PW-kaart van 1876 staat op nr. 187 de Openbare Burgerschool aangegeven maar in 1853 was hier nog de Ramen- of Rammengang. Dan zijn we al aan de 2^e Anjelijsdwarstraat aangekomen. In het vierde blok is veel industrie ondergebracht en daarom weinig gangen die ons interesseren. Tussen de nrs. 191 en 195 de Vaderlandschegang en om de hoek aan de Lijnbaansgracht tussen de nrs. 65 en 66 de Kromme Tuinstraat. Daar tussenin bouwde eind negentiende eeuw [Bouwmaatschappij Concordia](#) twee grote blokken arbeiderswoningen. De bouwblokken bestonden uit klei-

ne rug-aan-rugwoningen, met één en twee kamers. De blokken zijn van elkaar gescheiden door twee binnenterreinen. Deze waren oorspronkelijk bedoeld als bleekveld. De binnenplaatsen, inmiddels ook wel Concordiahof genoemd, zijn bereikbaar via poorten aan de Westerstraat en aan de Anjelijsstraat.

Aan de **Anjelijsstraat** (nz) tussen de nrs. 12 en 16 de Bakkersgang. Daarna volgt de Violettenstraat met de Kistenmakersgang (wz). In het tweede blok tussen de nrs. 30 en 34 de Smidsgang, tussen 50 en 54 de Speldenmakersgang en tussen 56 en 60 een naamloze gang. Tussen de nrs. 64 en 70 de Poolsche-Jonkersgang, later de Ridderspoor- of Ridderspoortgang genoemd. Daarna volgt de 1^e **Anjelijsdwarstraat** met tussen de nrs. 6 en 12 de Zwanengang. In het derde blok tussen de nrs. 92 en 98 de Zes- of Zeven-Haken-en-Ogengang en tussen 102 en 114 de Schuiermakersgang, later Van-Beeckshofje genoemd. Tussen de nrs. 116 en 126 de Stoppersgang, die dermate slecht was dat hij naast de Wijdegang een hoofdrol speelde in de bemoeienissen van diverse commissies om tot sanering van delen van de Jordaan te komen. Tussen de nrs. 136 en 142 was de toegang tot het Anjelijsshofje en tussen 144 en 156 de Harmen-Kostersgang.

Daarna de 2^e **Anjelijsdwarstraat** met tussen de nrs. 20 en 26 nog een Zwanengang. In het laatste blok tussen de nrs. 206 en 214 de Fernambukergang, later Speldenmakersgang genoemd en tussen 216 en 224 de Schaven- of Schavenmakersgang en tussen 230 en 236 de Vliegengang.

Wijk 47 - Buurt OO: vijf bouwblokken tussen Anjelijsstraat en Tuinstraat, gescheiden door 1^e en 2^e Tuindwarstraat, Ratelwachsteeg (1957 vervallen) en Madelievenstraat (kaart pag. 34).

Boven: Dat een hofje in de Jordaan niet altijd uit zo'n knus rijtje huisjes rond een bleekveldje bestond bewijst deze foto van het Wassendemaanshofje, met een toegang tussen de panden Westerstraat 37 en 45

Rechts: De eind negentiende-eeuwse vernieuwbouw Concordia-Noord vult bijna het hele bouwblok tussen 2e Anjeliersdwarsstraat en de Lijnbaansgracht.

Aan de **Anjeliersstraat** (zz) tussen de nrs. 7 en 11 de Zeldenrust- of Aardbeziëgang en tussen 13 en 17 een naamloze gang. Tussen de nrs. 19 en 23 de Slagersgang en tussen 23 en 27 de Lindenboom- of Naaldenmakersgang. Tussen de nrs. 33 en 41 de Bonnettengang en tussen 47 en 55 het Bijbel(s)hofje of -gang. Tussen de nrs. 61 en 65 een naamloze gang en tussen 75 en 79 de Brandersgang. Dan de 1^e Tuindwarsstraat met tussen de nrs. 9 en 11 de Koperslagersgang en tussen 11 en 15 de Haverkampgang. In het tweede blok tussen de nrs. 91 en 97 het Trompettenhofje en tussen 103 en 107 de Achtkante-Stovengang. Tussen de nrs. 113 en 119 de Witte-Leeuwen- of Witte-Leliëgang en tussen 121 en 127 de Bezemmakersgang of het Nieuwenhuizenhofje. Tussen de nrs. 135 en 143 de Drie-Roemersgang en tussen nr. 145 en het hoekhuis de Speldenmakersgang. Dan de 2^e Tuindwarsstraat en in de twee volgende blokken geen gangen maar wel grote gaten in de

Boven: Van Beeck's Hofje, Anjelijsstraat 104-112

Rechts: Het Anjeliershofje, Anjelijsstraat 138-140

Volgende: Stoppersgang of Hofje van Teding van Berkhout, Anjelijsstraat 118-124
Hillegonda Cornelia van Heemskerck kocht op 8 april 1735 een huisje in de Stoppersgang voor f1037,50 van distillateur Jan Broek. Op dezelfde dag kocht haar zuster Aletta Johanna, echtgenote van Willem Hendrik van Schuylenburch, een belendend huisje voor dezelfde prijs van dezelfde verkoper. De zusters, beiden woonachtig in Den Haag, stichtten in 1748 en 1751 het Fonds-Heemskerck, waardoor beide huisjes tot een instelling van weldadigheid werden om bewoond te worden door godvruchtige gereformeerde vrouwspersonen, die arm en behoeftig waren. Op 6 november 1786 kwam het beheer van het fonds in handen van Jan Teding van Berkhout, kleinzoon van Aletta en Willem Hendrik van Schuylenburch. Tot 1938 werden steeds nieuwe adellijke toezichthouders benoemd, de laatste bewindvoerder was J. H. van den Wall Bake. Toen behoorden de huisjes van het Van Beeck's hofje ook aan het Fonds. In 1937-'38 kocht de gemeente de huisjes en werden ze afgebroken.

gevelrij. Hier kregen eind negentiende, begin twintigste eeuw twee scholen een plek: op nr. 155 de Armenschool N° 25 en op nr. 157, de hoek van de Ratelwachtsteeg, de Openbare school voor Voorbereidend Onderwijs, nu kleuterschool De Anjelier. Bij Raadsbesluit van 1957 werd de Ratelwachtsteeg opgeheven. Tegenover de inspanningen van Bouwmij. Concordia aan de even kant (nz) van de Anjeliersstraat bleef de oneven kant (zz) tot de grote sanering een bedompte Jordaanstraat, die nog wel onderbroken werd door de Madelievenstraat maar in geen geval door gangen of hoven.

Als gevolg van de vestiging van zware industrie aan de Lijnbaansgracht tussen het voormalige Karthuizerklooster en de Egelantiersgracht, waaronder de Stadstimmertuin niet de minste was, is hier tot de negentiende eeuw van aaneengesloten woningbouw geen sprake geweest. Daarom komen gangen hier ook niet of spaarzaam voor. Aan de **Tuinstraat** (nz) tussen de nrs. 6 en 10 de Prinsengang en tussen 20 en 30 de toegang tot de Karseboomengang, ook wel Karse- of Kerseboomhofje. Tussen de nrs. 32 en 36 de Hoedengang en tussen 46 en 50 de Aschtonnengang. Dan de 1^e Tuindwarsstraat en

in het tweede blok tussen de nrs. 62 en 68 de Slagersgang en tussen 76 en 84 de Liefdegang. Tussen de nrs. 90 en 102 de toegang tot de Bierdragersgang en tussen 102 en 108 de Nachtslotgang (Liefdehofje?). Het nu volgende Regenboogshofje wordt in de literatuur als afzonderlijk hofje genoemd, alhoewel de samentrekking Regen-

Verdwenen gangen aan de

Bataviersgang
Benijdersgang
Brillengang
Drie-Goudsbloemengang
Fortuinengang
Geelgietersgang
Klokkengang
Koning-Willemsgang
Korendragersgang
Krammenmakersgang

Anjeliersstraat nz en zz

Moffengang
Oranjeboomgang
Posthoorngang
Ruitersgang
Schaapshoofdgang
Steenbokgang
Turfdragersgang
Waterdragersgang
Zalengang

*Boven: Het Bijbelhofje, Tuinstraat 49-53 in 1797. Het begon z'n leven als gang en werd later, zoals wel bij meer gangen gebeurde, tot hofje gepromoveerd.
Links: De Liefdegang, Tuinstraat 78-82 op een foto in zijn nadagen in 1931.*

boog-Liefdehofje al oud is. In de reconstructie tijdens de grote sanering van de Jordaan vormt nu de loze muur met deur 100-102 de nieuwe toegang tot dit hofje, dat voorheen – getuige de foto rechts – zijn ingang in het pand nr. 108 had.

Tussen de nrs. 142 en 146 de Veterkloppersgang en tussen 150 en de hoek met de 2^e Tuindwarsstraat de Schrijfpennen- of Penschrijversgang. In het derde blok tussen de nrs. 168 en 178 de Metselaarsgang en tussen 178 en 182 de Houtzagersgang. Tussen de nrs. 184 en 192 de Graaf van Emdengang en tussen 192 en 196 de Pijpenbrandersgang. Voorbij de Ratelwachtsteeg kwamen geen gangen meer voor.

Boven: De oorspronkelijke ingang van het Regenboog-Liefdehofje in perceel Tuinstraat 108.
Links: Binnenplaats van het Karseboomhofje, Tuinstraat 22-28 op een tekening van 1800

Wijk 46 - Buurt NN: vier bouwblokken tussen Tuinstraat en Egelantiersstraat, gescheiden door 1^e, 2^e en 3^e Egelantiersdwarsstraat.

Aan de **Tuinstraat** (zz) tussen de nrs. 7 en 11 de Hakenmakers- of Schippersgang (een tweede Schippersgang in de Tuinstraat verdween) en tussen 33 en 39 het Zwaardvegershofje, met zes huisjes van de Diaconie der Lutherse kerk en nu onderdeel van het Claes Claesz. hofje. Dit was een tweede bestemming voor de huisjes aan de Zwaardvegersgang die in 1739 door het echtpaar Gerrit van Loenen en Annetje Abrahams geschonken werden aan de Lutherse diaconie. Direct bij het Claes Claesz. hofje in de Egelantiersstraat

komen we nog over dit hofje te spreken. In de **2^e Egelantiersdwarsstraat** tussen de nrs. 5 en 9 de Kastenmakersgang. In het tweede blok tussen de nrs. 61 en 67 de Bellen- of Witte-Bellen-gang en tussen 71 en 75 de Vlasbloems- of Vlasboomsgang, die bij hoge uitzondering niet doodloopt maar regelrecht doorloopt naar de Egelantiersstraat. Tussen de nrs. 89 en 95 de Schollenvangers- of Ganzenvangersgang en tussen 95 en 97 de Willebrordsgang. Tussen de nrs. 101 en 103 de Boekdruckersgang en tussen 103 en 107 de Stratengang, later Speldenmakersgang genoemd. Daarna de 2e Egelantiersdwarsstraat met in het derde blok tussen de nrs. 115 en 121 de Blaauwe-Armgang en tussen 121 en 127 de Kaas- of Kaarsenkopersgang. Tussen de nrs. 129 en 135 de Nieuwegang of Nieuwe-Gebouwsangang en tussen 139 en 149 de Pijpenbrandersgang, één van de in totaal twaalf gangen met deze naam in de Jordaan. Tussen de nrs. 151 en 155 de Mollengang en tussen 169 en 173 Engelschegang, later Engelingang genoemd. Voorbij de 3e Egelantiersdwarsstraat tussen de nrs. 197 en 223 nog het Zevenkeurvorstenhofje (zie pag.40) en tussen 231 en 247 het Herders-

Links: Alles wat overbleef van de Aschtonnengang is de gevelsteen 'In de Aswercker' van pand Tuinstraat 48..

Claes Claeszoons hofje

Het grote Claes Claeszoons hofje is een aaneenschakeling van twee voormalige hofjes, aangevuld met in de twintigste eeuw nieuw aangekochte binnenruimten. De basis vormt het Anslo's hofje, dat gesticht werd door de rijke lakenkoper Claes Claesz. en zijn echtgenote Griet Jans via hun op 30 maart 1616 opgemaakte testament. Er werden in totaal vijf huisjes op het grondstuk getimmerd, die via een gang te bereiken waren. Twee van de vijf werden verhuurd. Door twee vrouwen op een kamer te leggen vonden er toch nog een twaalfstal dames een plek. Volgens de stichtingsakte was het niet verboden manslui te plaatsen, maar dat gaf al snel problemen zodat dat afgeschaft werd. De bewoners waren behoeftig met een voorkeur voor doopsgezinden uit de Waterlandse gemeente, die bij 't Lam vergaderden.

In 1632 overleed Claes Claesz. en in 1638 zijn weduwe. De vijf erfgenamen moesten het hofje ongedeerd en onverdeeld laten en tevens het beheer op zich nemen. Dat blijft generaties lang intact, ook al verdwijnt de naam Anslo uit de lijst van regenten. In de vrouwelijke lijn komen een aantal leden van de familie Van der Vliet als regenten voor.

De naam Anslo duikt pas in 1626 onder een testament op. Er is veel gespeculeerd over deze zelfverkozen naam, die dezelfde is als de toenmalige naam voor de stad Oslo. Als lakenkoper heeft Claes Claesz. echter geen bewijsbare verbinding met deze stad gehad en zal de naam vrij verzonnen zijn.

Door aankopen in de achttiende en negentiende eeuw werd het hofje steeds verder uitgebreid en reikte van de Egelantiersstraat tot de Tuinstraat. De toegang was nog steeds door een gang vanuit de 1^e Egelantiersdwarsstraat. De eerste huisjes werden in 1834 herbouwd. Het beheer van het hofje liep prima, omdat er nooit gebrek aan kapitaal was. Toch werd het onderhoud steeds duurder en ook het eeuwige vocht speelde de bewoners parten en zelfs voor de woonnormen van eind negentiende eeuw waren de huisjes minder geschikt geworden. Daarom besloot het bestuur de bewoonsters elders onder te brengen en het hofje te ontruimen. Na 1945 werd het niet meer bewoond.

Op initiatief van Geurt Brinkgreve van stichting Diogenes werd een poging gewaagd om het hofje nieuw leven in te blazen, waarvoor een stichting werd opgericht. Door het aanpalende Zwaardvegershofje erbij te betrekken telt het Anslo's hofje onder de nieuwe naam Claes Claeszoons hofje weer mee.

hofje. Tot de Lijnbaansgracht verder hoofdzakelijk bedrijfspannen, waar een deel van plaats maakte voor de Armenschool N° 26.

Aan de **Egelantiersstraat** (nz) tussen de nrs. 10 en 14 een naamloze gang en tussen 20 en 24 de Wiersgang. Tussen de nrs. 28 en 34 de Sachlsgang, later Beugeltasgang genoemd en tussen tussen 36 en 62 het Anslo's hofje, nu Claes Claesz. hofje. Dan de 1^e Egelantiersdwarsstraat en in het tweede blok tussen de nrs. 76 en 82 de Vlasbloems- of Vlasboomsgang die vanaf de Tuinstraat loopt. Deze gang heette ooit Korendragersgang. Tussen de nrs. 86 en 90 de Nieuwenhuizengang en tussen 102 en 108 de Gemeene-Molen- of Mollengang. Tussen de nrs. 110 en 114 de Turfdragersgang en tussen 118 en 122 de Schimmen-, Schimmel- of Schommelgang. Dan de 2^e Egelantiersdwarsstraat. In het derde blok tussen de nrs. 130 en 134 de Drie-Morianen- of Zeemansgang en tussen 130 en 134 de Kuipersgang. Tussen de nrs. 170 en 174 de Drie-Ringen- gang met twee toegangen rond nr. 174. Tussen de nrs. 180 en 184 de Hoopsgang, ook wel Schoenmakengang genoemd en tussen 184 en 192 de Stroobos(sen)gang. Voorbij de 3^e Egelantiersdwarsstraat tussen de nrs. 202 en 210 de Wijdegang, tussen 216 en 220 de Strubengang en tussen 222 en 228 een naamloze gang. Tenslotte tussen de nrs. 236 en 242 nog een Kuipersgang en tussen 250 en 254 een naamloze gang.

We moeten rekening houden met een omnummering van de Egelantiersstraat nz en zz die van na de lijst van Breen dateert, waarschijnlijk tijdens de eerste grote saneringsgolf in het eerste kwart van de 20^e eeuw. De in de loop der tijd afgebroken in pandige nummers werden hergebruikt aan de rooilijn. Daardoor kloppen de

Rechts: De toegang tot het Zwaardvegershofje met de huisjes Tuinstraat 35 en 37

Zwaardvegershofje

Aan de Zwaardvegersgang bezat Gerrit van Loenen vier huisjes, die hij en zijn vrouw Annetje Abrahams bij testament van 5 augustus 1738, onder last van het vruchtgebruik van de huidige bewoners, aan de Lutherse diaconie vermaakte. In 1739 overleed Gerrit en droeg zijn weduwe het eigendom van de huisjes over, waarbij de huidige bewoners in ruil voor bevestiging van hun rechten afstand deden van het vruchtgebruik na overlijden. Pas na hun dood kwam het betreffende huisje dus ter beschikking van de diaconie.

Het hofje bestond uit vier huisjes en twee kamers; de huisjes werden gedeeld door twee bewoonsters, zodat er in totaal 10 vrouwen een plek vonden.

In de negentiende eeuw kwam het bestuur van het hofje vrij te staan van de diaconie, maar bleef voor de exploitatie afhankelijk van hun subsidies. Er werd een tweetal regentessen aangesteld die toezicht hielden op bewoning en bewoners.

Na de bouw van het Lutherse Nieuwe Diaconiehof op het Staringplein waren de dagen van het Zwaardvegershofje geteld. In 1909 werd het ontruimd en verhuisden de bewoonsters naar de nieuwbouw. Tot ongeveer 1925 is het hofje nog bewoond gebleven om in 1969 – samen met het Anslo's hofje – gerestaureerd te worden en tot Claes Claesz. hofje omgevormd is (zie verder pag. ??).

Op de tekening rechts werpt Hermen Misset in 1905 voor ons een blik door de toegangsdeur

Zevenkeurvorstenhofje

Waar de naam vandaan komt is niet bekend. Het hofje begon als Pronck's hofje, in een onbekend jaar en genoemd naar eigenaar Cornelis Martensz. Pronck. In 1645 deed Pronck's zoon het hofje over aan het R.K. Armenkantoor, vergezeld van een geldbedrag van f 1200,-. Bij een aanbouw in 1724 probeerde het Armenkantoor de naam Alidaeshofje in te voeren, maar in 1763 noemde stadschroniqueur Wagenaar het 't Hofje van de Zeven Keurvorsten. Die naam bekliffde beter en geldt vandaag nog. In 1775 werd een hele vleugel met huisjes uit het beginjaar vervangen door een nieuwe vleugel met een toegangspoort in de Tuinstraat (zie foto exterieur op pag.34). Boven de ingang werd een grote steen met inscriptie ingemetseld met daarop een lijstje van succesvolle weldoeners en een jaartalrijm. In de vleugel boven diezelfde ingang werd een kapelletje ingericht. In 1862, ruim na de emancipatie van de katholieken, werd een grote kapel als westelijke afsluiting van het hof gebouwd met een gevel aan de Tuinstraat. Het vroegere kapelletje werd toen een regentenkamer.

In de toptijd herbergden de huisjes in totaal 19 woningen waarin in 1850 nog steeds 32 vrouwen huisden.

Op een monumentenlijst van 1928 worden nog diverse roerende kostbaarheden opgesomd, die bij de aftakeling van het hofje een plaats kregen in het bisschoppelijk museum in Haarlem. In 1940 werd een altaarstuk voor f 80.000,- aan het Rijksmuseum verkocht, waarmee de regenten weer de noodzakelijke restauratie van de (in pandige) vleugel uit 1724 konden bekostigen. In 1970 bleek bij een subsidieaanvraag dat het beheer van het hofje in een stichting ondergebracht was. Met medewerking van B&W van Amsterdam werd de subsidieaanvraag uitgebreid tot het Ministerie van CRM en de Provincie Noord-Holland, waarmee een totale restauratie van een kwart miljoen op touw gezet werd.

Verdwenen gangen aan de

Berg-Sionsgang

Haringgang

Haverzaksgang

Herdershof of -poort

Kettingmakersgang

Lindengang

Tuinstraat nz en zz

Nieuwe-Huizengang

Ratelwachsgang

Roomolengang

Schippersgang

Schoenmakersgang

Zwarte-Paardengang

Boven: Het Zevenkeurvorstenhofje met als afsluiting de kapel die in 1862 werd gebouwd.
In de vleugel rechts het poortje naar de Tuinstraat.

Rechts: De nieuwe vleugel van de Zevenkeurvorstenhofje uit 1775 en helemaal rechts een
deel van de muur van de kapel..

hier aangegeven nummers niet altijd met die op de gebruikte foto's uit het stadsarchief.

Wijk 45 - Buurt NN: vier bouwblokken tussen Egelantiersstraat en de Egelantiersgracht, gescheiden door 1^e, 2^e en 3^e Egelantiersdwarsstraat (kaart pag.37).

Aan de **Egelantiersstraat** (zz) tussen de nrs. 11 en 15 de Knoopmakersgang in een wel heel klein blokje. Voorbij de 1^e Egelantiersdwarsstraat tussen de nrs. 35 en 39 de Bakkers-, Kramers- of Geelgietersgang, tussen 41 en 47 de Zegers- of Zagersgang en tussen 65 en 69 een naamloze gang. Dan de 2^e Egelantiersdwarsstraat met tussen de nrs. 13 en 15 een gang die de Kastenmakersgang geweest kan zijn of anders de Spekslagersgang was. In het derde blok ble-

Een foto van de Egelantiersgracht rond 1930, iets recenter dan de voorgaande grachten, omdat deze gracht nooit gedempt is.

ven eeuwenlang grote gaten in de bebouwing en stonden weinig of geen inpandige huisjes. Voorbij de 3^e Egelantiersdwarsstraat was tussen de nrs. 115 en 119 een naamloze gang en tussen 133 en 141 de Schoorsteenvegersgang. Op nummers 141-145 verrees in 1863 op een van die open stukken het [Koning Willemshuis](#), het gebouw van een christelijke wijkvereniging en een initiatief van dominee Adama van Scheltema. Tussen de nrs. 167 en 169 nog de Graaf van Koornsgang.

Aan de **Egelantiersgracht** (nz) in het eerste blok alleen een gang langs een bedrijfspand. In het tweede blok tussen de nrs. 36 en 42 een naamloze gang, tussen 52 en 56 de Wittevoetsgang en tussen 56 en 62 de Schuitenbooms- of Schuitenvoerdersgang. Voorbij de 2^e Egelantiersdwarsstraat tussen de nrs. 76 en 78 een naamloze doorgaande gang naar de Egelantiersstraat en verder was in dit blok ooit de Duizenddaaldersgang. Na de 3^e Egelantiersdwarsstraat tussen de nrs. 160 en 164 een naamloze gang en tussen 164 en 168 de Rookersgang.

Wijk 44 - Buurt MM: vier bouwblokken tussen Egelantiersgracht en Nieuwe Leliestraat, gescheiden door 1^e, 2^e en 3^e Leliedwarsstraat (kaart pag. 45).

Aan de **Egelantiersgracht** (zz) tussen de nrs. 35 en 39 een naamloze gang (zie foto rechts). In het blok tussen de 1^e en 2^e Leliedwarsstraat geen gangen en in het derde blok het Sint Andrieshofje. Dit hofje voor RK-weduwten en behoeftige vrouwen is het oudste hofje van Amsterdam, afgezien van het Begijnhof. Het stond vanaf 1659 onder toezicht en beheer van datzelfde Begijnhof (zie pag. 44).

Tussen de nrs. 145 en 149 en tussen 161 en 167 twee naamloze gangen, opgenomen in een prachtig rijtje zeventiende-eeuwse panden die helaas gesloopt zijn (zie afbeeldingen pag. 48). Daarvoor in de plaats kwam het jezuïetenklooster 'Christo Regi' en dat heeft ook weer het veld moeten ruimen voor een aantal appartementengebouwen. Tussen de nrs. 175 en 185 de Hoefijzers-, Steens- of Zaagselgang en dan de 3^e Leliedwarsstraat. In het laatste blok was tussen de nrs. 203 en 213 het Catharinahofje. Na de ontmanteling bleven de huisjes staan en werd de toegang Vierhuizengang genoemd.

Links: Het Zwaardvegershofje vóór de restauratie.

Sint Andrieshofje

De ouderdom van het Sint Andrieshofje is wat onduidelijk. Dat komt door het veel aangehaalde jaartal 1659, toen het hofje onder beheer van het Begijnhof kwam. Het hofje zelf is echter veel eerder gesticht, namelijk tussen 1614 en 1617. Daarmee strijd het met het Lindenhofje om de eer – na het Begijnhof aan het Spui – het oudste hofje van Amsterdam te zijn. Uit de eerste nalatenschap werd in 1616 een stuk land buiten de poort gekocht, waarop 15 huisjes gebouwd werden.

Als dit de basis van het hofje zou zijn moet het jaartal van stichting gecorrigeerd worden naar 1616 of 1617. Ook de stichter blijft in het duister, alhoewel het idee dat dit de priester Jacobus Oly moet zijn geweest niet ondenkbaar is. Familieleden van deze Oly hebben in hun nalatenschap het hofje bedacht en een familielid van Oly, Anna de Magistrie, is nog tot 1659 regentes geweest. Deze Anna was ook meesteres van het Begijnhof en de overgang naar het Begijnhof is daarmee ook verklaard. Tenslotte bewoonde Oly een huis 'Sint Andries' aan de Nieuwendijk, dat de naamgever voor het hofje kan zijn geweest. De

Boven: Een foto vanuit het inpandige perceel Egelantiersstraat 12, genomen richting achterkant huizen aan de Prinsengracht. Deze foto is tekenend voor de situatie vlak voor de sanering, toen veel inpandige huisjes plaats hadden gemaakt voor kleinschalige bedrijffjes.

Links: De Schoorsteenvegersgang in de Egelantiersstraat (zz). Deze gang verdween in 1901 door de sloop van de inpandige huisjes Egelantiersstraat 133-139. Rechts het Koning Willemshuis.

Verdwenen gangen aan de

Blauwe-Hanengang

Blauw-Verwersgang

Brillengang

Brouwersgang

Dolphijnsang

Elfuursgang

Gedenk-te-Stervangang

Gouddraadtrekkersgang

Hondengang

Karseboomengang

Egelantiersstraat nz en zz

Koning-Salomo's gang

Koning-van-Engelandsgang

Kruifsgang

Romeinengang

Rijglijmakersgang

Schavotjesgang

Sleepersgang

Smidsgang

Twaalfurengang

gevelsteen aan de voorgevel van het hofje (Vrede sy met V) stelt niet Sint Andries voor maar is een afbeelding van 'Christus Salvator'. Bij de herbouw van de vleugel aan de gracht werd de gevelsteen in de binnenmuur ingemetseld (zie tekening boven en foto rechts van de beide voorgevels).

Op de kaarten van PW uit 1853 en 1876 ontwaren we 19 huisjes, gelegen rond een bleekveld met een pomp. Ook kreeg het hofje de beschikking over een heuse kapel, waar de pastoor van het Begijnhof elke week de mis las. De bewoonsters hadden zich verplicht deze missen bij te wonen. In 1808 woonden er volgens een opgave van het Begijnhof 66 vrouwen op het Sint Andrieshofje. Medio twintigste eeuw waren dat er nog steeds 32, die niet van plan waren te verhuizen.

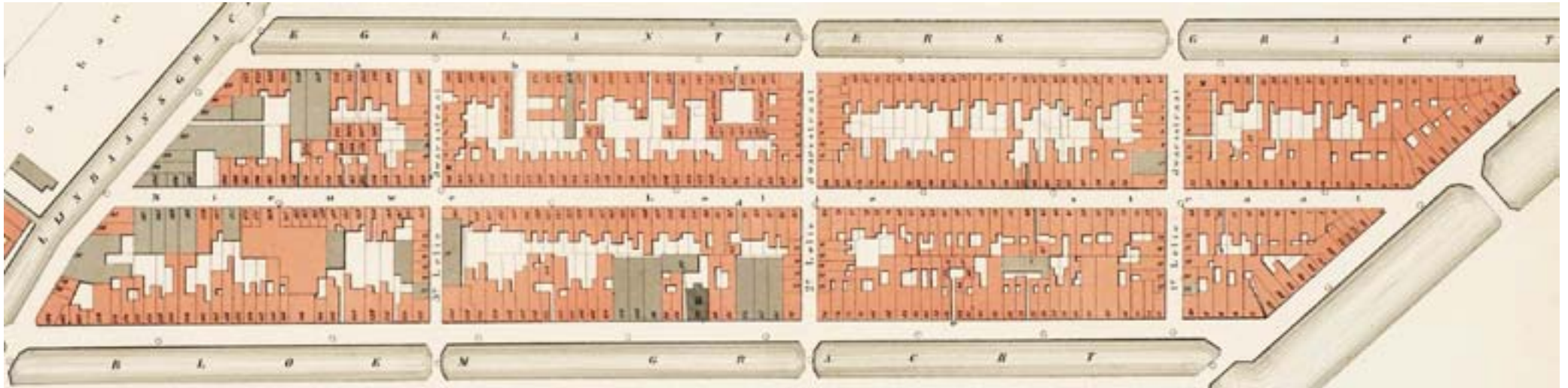
Christo Regi

De huizenrij Egelantiersgracht 147-165 (bouwjaar 1632) was niet zozeer interessant door de beide naamloze gangen die naar een aantal inbandige huisjes leidde, maar door wat er daarna mee gebeurde. In 1923 werd het hele complex, inclusief inbandige huisjes, gesloopt en vervangen door een Clarissenklooster. In de gevel aan de gracht werden een aantal fraaie ele-

Onder: Een foto van de Egelantiersgracht in 1975. In het midden staat nr. 64. Links daarvan is de Schuitenvoerdersgang verdwenen en de ruimte bij 64 getrokken. Rechts daarvan is nr. 62 gesloopt en de ruimte samen met de Wittevoetsgang een drukkerij geworden. Het pand rechts daarvan kreeg nr. 54, een voormalig inbandig nummer.

menten uit de gesloopte trapgevels verwerkt, waaronder de cartouche met het jaartal 1632. Het klooster bleek voor de dagelijkse praktijk van Clarissen onpraktisch en in 1927 werd het klooster overgedaan aan de jezuïetenpaters van de parochie 'de Zaaier', om te dienen als vrouwenklooster voor 'de Zusters van de Gracht'. Met inbegrip van de overste waren dat vijftien zusters die zich bezighielden met sociaal werk en kinderopvang. De zusters waren nogal populair in de Jordaan, wat bleek toen tijdens de grote onlusten in de buurt in de dertiger jaren de zusters geen haar gekrenkt en geen strobreed in de weg gelegd werd. Tijdens recente saneringen is dit klooster weer afgebroken en vervangen door een appartementencomplex.

Het gebouw op de plaats van het klooster kreeg (ongeveer) de naam van het huis Egelantiersgracht 145: (In de) Koning van Bohemen. De ingemetselde gevelsteen is echter niet de originele van het oude pand.

Catharinahofje / Vierhuizengang

Aan de Vierhuizengang stonden sinds mensenheugnis vier inpandige huisjes, die begin twintigste eeuw bekend stonden als het Catharinahofje. Van een stichting en over de praktijk is niets bekend en nadat het hofje weer werd ontmanteld bleef de gang verder Vierhuizengang heten. Toch was het geheel een eeuw geleden interessant genoeg om door Herman Misset vastgelegd te worden, vanwege de dreigende sloop. Ook de Vierhuizengang is verdwenen voor de rigoureuze nieuwbouw aan dit deel van de Egelantiersgracht.

In de **Nieuwe Leliestraat** (nz) heel weinig gangen en dan ook nog meestal naamloos. Tussen de nrs. 156 en 160 en 162 en 168 twee naamloze gangen die op hetzelfde binnenplaatsje uitkomen waar waarschijnlijk een bedrijf gevestigd was. Ten tijde van de foto rechts gold dat in elk geval en leidde de gang naar een inpandige brandstoffenhandel.

Onder: Dat gebeurt niet vaak, een gang zonder naam die het tot vandaag uitgehouden heeft. De vijf bordjes boven het poortje geven de inpandige huisnummers 37-39B aan.

Verdwenen gangen aan de	Egelantiersgracht nz en zz
Drie-Truffelgang	Sleepersgang
Duizenddaaldersgang	Sterrengang
Hoedenmakersgang	Suikerbakkersgang
Kloppenburgergang	Verwersgang
Knoopmakersgang	Vischhoeksgang

Wijk 43 - Buurt MM: vier bouwblokken tussen Nieuwe Leliestraat en Bloemgracht, gescheiden door 1^e, 2^e en 3^e Leliedwardsstraat (kaart pag. 45).

Aan de **Nieuwe Leliestraat** (zz) tussen de nrs. 17 en 21 een naamloze gang en dan de 1^e Leliedwardsstraat. In het tweede blok opnieuw een naamloze gang tussen de nrs. 45 en 49 en in het derde blok tussen 91 en 95 de Fortuinengang. In het vierde blok geen gangen, maar op nr. 169 de Sint Vincentius Armentschool, die he-

lemaal doorloopt naar de Bloemgracht en de binnenplaatsjes van de huisnrs. 137 t/m 173 in beslag neemt. De benedenverdieping is de Armentschool (benedenschool) met de ingang aan de Nieuwe Leliestraat en de bovenverdieping is een Tussenschool L.A (bovenschool) met de ingang aan de Bloemgracht.

Aan de **Bloemgracht** (nz) in het tweede blok tussen de nrs. 44 en 56 de Pennengang. In het derde blok was tussen de nrs. 90 en 94 een naamloze gang met op nr. 90 de kerk van de afgescheidenen, ofwel de Gereformeerden, die in 1835 uit een omgebouwd herenhuis (de kostschool van Van Velzen) ontstond. De tussenmuren werden weggebroken en de vloeren deels verwijderd, zodat galerijen ontstonden. Het gebouw, dat in huur was, voldeed niet als kerk en na

Boven: De oorspronkelijke gevel (1617) van het Sint Andriesshofje.

Links: Vier bewoonsters van het Sint Andriesshofje; nummer vijf hangt uit het raam.

een paar jaren werd aan de Keizersgracht een nieuwe kerk gebouwd en het pand aan de Bloemgracht verlaten. In 1880 is op de plaats van Bloemgracht 90 een tweede gereformeerde kerk gebouwd, die in dienst bleef tot de opening van de Nassaukerk. De kerk werd aan de Hersteld Apostolische kerk overgedaan. Tussen de nrs. 112 en 116 een naamloze gang en dan de 3^e Leliedwarsstraat.

In het laatste blok alleen een gang naar een bedrijfsruimte maar op nr. 150 valt nog de St. Vincentius Tussenschool op, met een ingang in een normaal ogend burgerhuis.

Met de Bloemgracht zijn we in een heel afwijkend deel van de Jordaan beland. Deze gracht en de nog volgende Rozen- en Lauriergracht werden door een ander publiek bevolkt dan het noordelijke deel. De oorzaak leest u in [‘Het ontstaan van de Jordaan’](#).

Wijk 42 - Buurt DD: drie bouwblokken tussen Bloemgracht en Bloemstraat, gescheiden door 1^e en 2^e Bloemdwarsstraat (kaart pag.51).

Aan de **Bloemgracht** (zz) tussen de nrs. 21 en 29 de Timmermansgang. In dat eerste blok stond als nieuwbouw een Hulpbank van Lening op nr. 15. Voorbij de 1^e Bloemdwarsstraat een interessant stukje gracht met tussen 81 en 83 een slop waar we wel een foto van kennen maar geen naam. De foto op pag.53 links maakte deel uit van een rapportage waar we meer illustraties van de deplorabele

Boven: Egelantiersgracht 145-167 met helemaal links een toegangsdeur naar het inpandige huisnummer 147. Tussen het tweede en derde pandje nog zo'n toegangsdeur naar de huisnummers 163-165. Zowel de inpandige huisjes als deze gevelrij zijn afgebroken. Hier staat nu het appartementengebouw In de Koning van Bohemen.

Links: De nieuwe gevel van het Sint Andreishofje.

*Links:
Vlak voor de sloop
van het Catharina-
hofje legde Misset
het vast. Dit is de
ingang in de stoep
van Egelantiers-
gracht 203-213.*

*Rechts:
De vier huisjes van
het vm. Catharina-
hofje in 1931.*

*Onder:
Nog eens de
ingang aan de
gracht, nu in 1952*

staat van de negentiende-eeuwse Jordaan aan danken. Daarnaast op de nrs. 87-91 de Drie Hendricken, die eigenlijk de Steeman, de Landman en de Zeeman heten. Op de foto op pag.53 rechts staan de gevels afgebeeld in de toestand van 1944, voor de restauratie. Om de hoek in de 2^e Bloemdwarsstraat tussen de nrs.2 en 6 de Winkelhakengang. In het tweede blok tussen de nrs. 105 en 109 de Bastaard-, Passer- of Parsersgang en tussen 109 en 117 de Passiegang, ook wel Witteboomssteegje, dat in 1853 nog naar een aantal

inpandige huisjes voerde maar in 1876 nutteloos geworden was. Tussen de nrs. 125 en 127 een naamloze gang en ook daar hebben we een foto van op pag. 54 links. Die gang voerde naar een grote binnenplaats waar in 1853 nog twee huizen stonden, die in 1876 gesloopt bleken. Tussen de nrs. 131 en 133 een (achteruit-)gang van de Armenschool N° 6. De ingang van die school, waar tot 600

Verdwenen gangen aan de	Egelantiersgracht nz en zz
Drie-Truffelgang	Knoopmakersgang
Duizenddaaldersgang	Sleepersgang
Hoedenmakers- of	Sterrengang
Suikerbakkersgang	Verwersgang
Kloppenburgergang	Vischhoeksgang

kinderen in één lokaal 'les' kregen, was in de Bloemstraat 148. Tussen de nrs. 135 en 143 de Uilengang en tussen 145 en 169 de Dubbele- of Dubbeldegang en ook wel Bakkers hofje genoemd. Tussen de nrs. 175 en 185 de Steenhouwersgang en verder in dat blok nog een aantal gangen naar bedrijven. De grote gaten in de nummering aan de gracht laat zien dat er sprake is van een kleine veertig inpandige huizen ter plaatse, met ook een concentratie van gangen (acht stuks!) naar de binnenterreinen, vanaf de Bloemgracht en de Bloemstraat. Die binnenterreinen zijn bijna allemaal met elkaar verbonden en men kon om het even via welke gang de huizen bereiken.

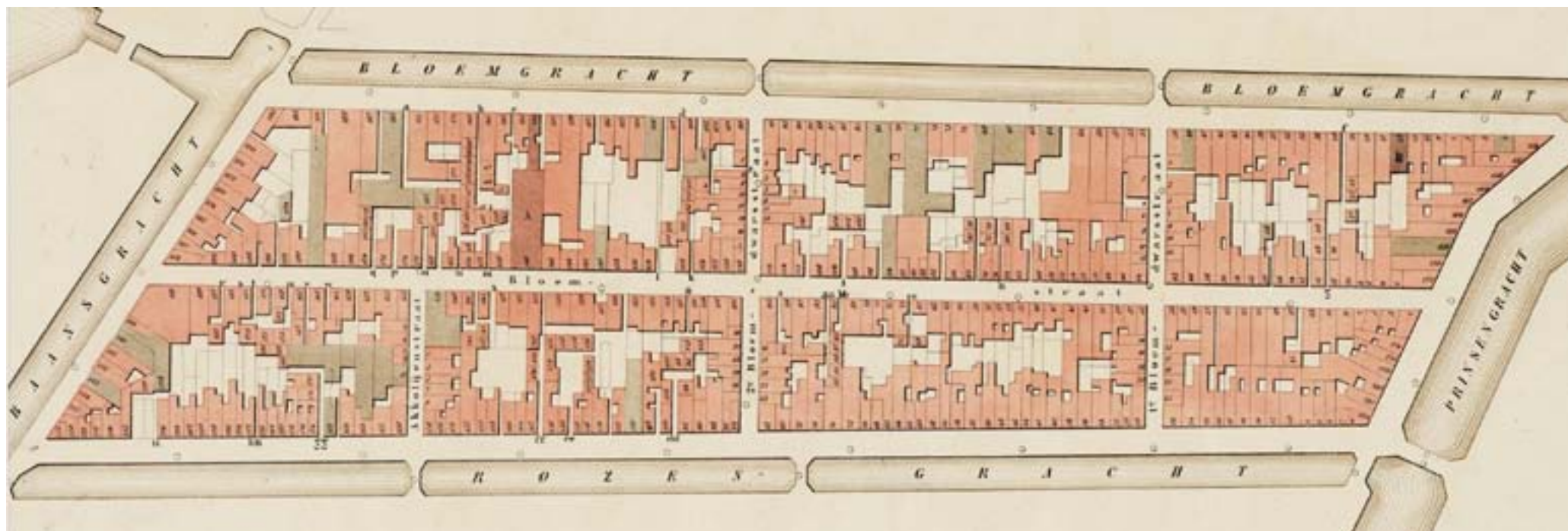
Verdwenen gangen aan de	Nieuwe Leliestraat nz en zz
Hammengang	Ruitersgang

De Nieuwe Leliestraat met helemaal rechts de toegang tot het inpandige huisnummer 158.

*De oneven zijde van de Bloemgracht (zz) tussen Derde en Tweede Bloemdwaarsstraat
naar het noordoosten en de Westertoren gezien. Ook de Bloemgracht werd niet gedempt.
Deze foto is uit 1867.*

Aan de **Bloemstraat** (nz) tussen de nrs. 12 en 16 de Pelikanengang en tussen 16 en 22 en 26 en 30 twee naamloze gangen, die beide op dezelfde binnenplaats uitkomen. Na de 1^e Bloemdwardsstraat tussen de nrs. 64 en 71 de Overdekte Timmermansgang en tussen 76 en 82 een naamloze gang. Tussen de nrs. 98 en 106 de Zijdewormengang en tussen 108 en 112 de Stijfselgang. Dan de 2^e Bloemdwardsstraat en in het derde blok tussen de nrs. 124 en 128 de Koekenbakkersgang en tussen 128 en 134 de Witteboonen- of Witteboomsgang. Op nr. 148 de Armenschool die we op de Bloemgracht (zz) al tegenkwamen. Nu komen we aan een cluster van vijf gangen die op de bijna veertig inpandige huizen uitkwamen, waar we ook al over te spreken kwamen bij de Bloemgracht. Tussen de nrs. 150 en 152 de Suikerbakkers- of Uilengang, tussen 154 en 162

de Houtkoopersgang en tussen 162 en 168 een naamloze gang die op dezelfde binnenplaats uitkwam als de vorige gang. Dan tussen de nrs. 168 en 172 de Gruttersgang en tussen 174 en 176 de Schuientenvoedersgang. Tussen de nrs. 176 en 184 de Wagenmakers- of Draaiersgang en tussen 196 en 198 de Damiategang. Het inpandige huisje, dat we in 1853 nog zien, was in 1876 bij de bedrijfsruimte van Bloemstraat 196 gevoegd.

Wijk 41 - Buurt DD: vier bouwblokken tussen Bloemstraat en Rozen-gracht, gescheiden door 1^e en 2^e Bloemdwardsstraat en Akoleienstraat.

Aan de **Bloemstraat** (zz) tussen de nrs. 13 en 17 een naamloze gang en dan de 1^e Bloemdwardsstraat. Daarna tussen de nrs. 67 en 73 de Pluimengang en tussen 81 en 85 de Grutters- of Schouten-

gang of Schoorsteenvegerssteeg. Tussen de nrs. 85 en 95 de Bakkersgang en tussen 99 en 103 de Slagers- of Slagtersgang. Op nrs. 49-51 zijn we dan de dubbelgevel van de Doopsgezinde kerk van 'het Jan Jacobsvolk' gepasseerd, die in 1725 in particuliere handen overging en in 1862 nieuwe woonhuisgevels kreeg. Voorbij de 2^e Bloemdwarsstraat tussen de nrs. 111 en 117 de Walen- of Watergang en tussen 123 en 133 twee gangen die naar een serie binnenplaatsen voerden, die drie

Links:

Bloemgracht 81-83 figureerde met deze foto in een rapportage over de wantoestanden in de Jordaan.

Rechts:

De Drie Hendricken waren, getuige deze foto uit 1944, duidelijk aan een restauratie toe. Zij vormden in 1947 een der vroegste naoorlogse restauratieprojecten van vereniging Hendrik de Keijser.

Volgende pagina links:

De binnenplaats van Bloemgracht 125-127

Volgende pagina rechts;

De Steenhouwersgang (Bloemgracht 177-183) in 1920. Tussen de expediteur en het pakhuis was de toegang tot acht inpandige huisjes. Ten tijde van de foto waren die gesloopt en vervangen door bedrijfsruimte.

Verdwenen gangen aan de	Bloemgracht nz en zz
Droogscheerdersgang	Kuipersgang
Fortuinengang	

hofjes min of meer met elkaar verbonden. Of de verbinding niet afgesloten was met schutting, hek of deur valt uit de kadasterkaart niet op te maken. Dat was aan de Bloemstraat het Leliehofje van de Doopsgezinden voor echtparen van tenminste 60 jaar oud. Aan de Rozengracht komen we direct op deze hoogte het Wevers- en Rijpenhofje tegen. Tussen de nrs. 137 en 143 de Duiven- of Druivengang en daarna de Akoleienstraat. In het laatste – niet eens zo grote – blok tussen de nrs. 161 en 163 de Pijpenbrandersgang of Blauwe Poort en tussen 163 en 165 de Benijders- of Besnijdersgang. Tussen 165 en 177 twee gangen naar het Tamboershofje en tussen 177 en 181 de Wiel(en)draaiersgang. Tussen de nrs. 181 en 183 was in 1853 nog een gang aangegeven die in 1876 opgevuld is met een vergroot woonhuis. De Klokkengang bleef echter bestaan en zal dus een onderdoorgang geworden zijn, zoals we eind negentiende eeuw vaker zien gebeuren in de Jordaan. Tussen de nrs. 183 en 187 tenslotte de Vlasboomengang en nog even aandacht voor het gebouw Eben Haëzer op de hoek met de Lijnbaansgracht. In een deel van het gebouw opende in 1874 de School voor de Haveloze Kinderen, Bloemstraat 191. Dat was een geesteskind van Jvr. Constantia Cornelia Van Eik-Van Loon.

Tussen de tamelijk chique Bloemgracht en Rozengracht stak de Bloemstraat als nijverheidsstraat scherp af. De stedelijke overheid probeerde in de zeventiende eeuw met succes de textielnijverheid

hier te concentreren, die in de achttiende eeuw plaats maakte voor tientallen suikerbakkerijen. Het bleef een ook verder een ‘nijvere’ straat, een echte Jordaanstraat.

We komen nu aan de aanzienlijkste van de Jordaangrachten, de Rozengracht, ook al was dit niet de drukste of verkeerstechnisch de belangrijkste gracht. Dat was de Bloemgracht, met zijn sluis naar de Singelgracht. Aan de Rozengracht streken rijkere burgers neer die óf niet het kapitaal hadden om aan de grachtengordel te bouwen óf hun woning met een nering wilden combineren,

Rechts: Bloemgracht 147-167, de Dubbeldegang of het Bakkershofje

wat nu eenmaal ontmoedigd werd langs de hoofdgrachten.
De drukte op de Rozengracht na de demping heeft indirect veel schade veroorzaakt, door sloop van vaak prachtige gevels ten gunste van grootschalige bebouwing langs deze verkeersader. Aan de **Rozengracht** (nz) in de eerste twee blokken geen gangen of hoven. Voorbij de 2^e Rozendwarsstraat tussen de nrs. 92 en 104

Rechts: De Bloemstraat 133 (rechts) in 1921, met links van het huis met de buitentrapp de dichtgemaakte achteruitgang van de Weversgang. Op de kaart van 1853 bestond die uitgang naar de Bloemstraat nog niet en was de ruimte in gebruik bij de belendende panden. De Weversgang heette toen ook nog Wevershofje.

Onder: Bloemstraat 66-72, de Overdekte Timmermansgang.

het Prinsenhofje en tussen 118 en 136 het Rijpenhofje. Het werd in 1737 gesticht uit de nalatenschap van Gerard van de Rijp voor een twintigtal doopsgezinde weduwen of vrouwen ouder dan 50 jaar. Het beheer droegen de erven V.d.Rijp over aan de doopsgezinde gemeente die in 't Lam en de Toren 'vergaderde'. De toegang tot dit hofje was tot 1912 een poortje tussen woonhuizen 90-92 en 104 (zie foto hieronder). Die woonhuizen en het poortje werden in 1912 afgebroken en vervangen door een poortgebouw naar ontwerp van

Boven: Bloemstraat 100-104, de Zijdewormengang
Rechts: Bloemstraat 126, de Koekenbakkersgang

Verdwenen gangen aan de
Abrahams-Offrandegang
Kaarsenmakersgang
Kuipersgang
Roodehanengang

Bloemstraat nz en zz
Schildpadsgang
Schoenmakengang
Sterrengang
Vrijmansgang

architect A. Salm. Met de nieuwbouw verdween de regentenkamer. Tussen de nrs. 138 en 142 de Weversgang of -hofje, die ook wel

De Rozengracht in 1867, nog onwetend van het verkeerscirculatieplan van 1873. De gracht werd in 1889 gedempt en toen de AOM aan het einde van de straat een brede brug over de Buitensingel naar de De Clercqstraat cadeau deed aan de stad werd dit een drukke uitvalsweg vanuit het centrum, een rol die eigenlijk voor de Westerstraat bedacht was.

Pijpenmakersgang genoemd werd. Deze gang grensde aan de buitenmuur van het naastgelegen Rijpenhofje. Voorbij de Akoleienstraat tussen de nrs. 168 en 174 de Foelieslagersgang, tussen 184 en 192 de Roomolengang en tussen 206 en 212 de Drie-Hoedjes- of Hoedengang, ook wel Drie-Kasstorengang. Die naam dankte deze laatste gang ongetwijfeld aan het huidige huisnummer 210 met de gevelsteen 'In de Swarte Kastoor', waar o.a. de siroopfabriek gevestigd was en waar het pand zijn bijzondere muuranker aan dankt in de vorm van een jongetje dat z'n vingers aflikt. Huisnummer 184 is ook bekend geworden doordat Rembrandt hier zijn laatste jaren sleet. Het pand is echter opnieuw opgetrokken.

Wijk 40 - Buurt EE: drie bouwblokken tussen Rozengracht en Rozenstraat, gescheiden door 1^e en 2^e Rozendwarsstraat (kaart pag. 59).

Aan de **Rozengracht** (zz) tussen de nrs. 37 en 49 de Rozengang of Vossenhofje, tussen 73 en 81 de Slagers- of Slagtersgang, ook wel Maaiersgang en tussen 81 en 89 de (Drie-)Spaarpottengang. Die naam dankte de gang aan het hoekhuis met gevelsteen '3 Spaerpotten', zie afbeelding links. Voorbij de 1^e Rozendwarsstraat tussen de nrs. 119 en 127 de Donkere- of Doodkistenmakersgang en tussen 131 en 135 de Groene(n)gang. Op de plek van nr. 111 was sinds 1575, dus voor de Derde Uitleg al, het eerste pakhuis van een likeurstokerij 't Lootsje. Die zou in de zeventiende eeuw uitgroeien tot Erven Lucas Bols. Dan volgt de 2^e Rozendwarsstraat met tussen de nrs. 16 en 22 de Varkensgang. Voorbij de dwarsstraat tussen de nrs. 147 en 185 het Rozenhofje op de plek van de voormalige Doolhof. Het hofje werd in 1744 gesticht uit de nalatenschap

Verdwenen gangen aan de
Drie-Akersgang
Hoedenmakersgang

Rozengracht nz en zz
Prinsengang of
Smidsgang

Boven: De naamgever van de Drie-Hoedjes- of Drie-Kasstorengang.

Links: De toegangsdeur naar het Rijpenhofje tot 1912. Toen werden de middelste drie huizen gesloopt en vervangen door een fantasieloos poortgebouw naar het hofje.

van Jan de Jager, een houtkoper. Interessant hieraan is dat een der testament-executeurs de stadschroniqueur Jan Wagenaar was. Het hofje bood plaats aan een wisselend aantal protestantse vrouwen met een voorkeur voor doopsgezinden. In het begin stonden er tien huisjes, in 1790 werd uitgebreid (zuidelijke vleugel) en in 1884 werd aan de rooilijn een nieuw poortgebouw neergezet en was de capaciteit tot ruim 50 bewoonsters gegroeid. Tussen de nrs. 189 en 205 een naamloze gang die vroeger naar een grote fabriek leidde en rond 1850 een der toegangen tot de Rozenschool

vormde. Ook de Rozenschool werd weer afgebroken en vervangen door een grote confectiefabriek. Tussen de nrs. 229 en het hoekhuis aan de Lijnbaansgracht (116) nog een naamloze gang en om de hoek aan de Lijnbaansgracht tussen 122 en 128 de Kuipersgang. Tot de grootschalige bebouwing, waarvoor sinds de demping van de Rozengracht een groot aantal zeventiende-eeuwse panden gersloopt zijn, kunnen het Rozentheater (1912), het Roothaanhuis (1929; ten koste van de Groenengang) en jezuïetenkerk De Zaaier (1928; van de Keizersgracht hier naar toe verhuisd) gerekend worden. Bij de vervanging van het grootste oppervlak aan oude gevels, voor de verbouwing van Bols rond 1900 is nog enigszins geslaagd te noemen. De verticale geledingen doen nog 't meest aan de vroegere grachtenpanden denken.

Aan de **Rozenstraat** (nz) tussen de nrs. 4 en 10 de Dubbele-Zout-

zaksteeg of -gang en tussen 22 en 46 de Stijfsgang of Stuurmanshofje. Dan de 1^e Rozendwarsstraat en daar voorbij tussen de nrs. 120 en 138 de Smidsgang (foto links). Een tweede Smidsgang vindt u onder de verdwenen gangen in deze straat. Voorbij de 2^e Rozendwarsstraat tussen de nrs. 158 en 170 de Bierdragersgang en tussen 170 en 176 de Moddermansgang. Tussen de nrs. 204 en 208 is nog een toegang tot de binnenplaats waar de Rozenschool staat en tussen 208 en 222 de Drie-Roemersgang. Tussen de nrs. 228 en 242 de Hanemattengang (foto onder) en tussen 244 en 250 het Keizershofje.

Wijk 39 - Buurt EE: vier bouwblokken tussen Rozenstraat en Laurierstraat, gescheiden door 1^e en 2^e Laurierdwarsstraat en de Schilderssteeg/Vuile Weepad (kaart pag. 59).

Aan de **Rozenstraat** (zz) tussen de nrs. 17 en 25 de Loodgietersgang, tussen 27 en 39 de Suikerhuizengang en tussen 55 en 67 de Speldemakersgang. Tussen de nrs. 69 en 75 de Amsterdamsche-gang die ook wel Smidsgang genoemd wordt en tussen 77 en 79 de Kaarsengang, later de Bontwerkersgang genoemd. Voorbij de 1^e Laurierdwarsstraat tussen de nrs. 99 en 111 de Bevers- of Webers-

Boven: Een recente foto van de binnenplaats van het Rozenhofje, met de pomp en de klok op de zuidvleugel van 1790.

Links: De toegangspoort naar het Rozenhofje tot 1884.

gang, tussen 113 en 117 de Wijngaardsgang en tussen 125 en 129 de Hoedenmakers- of Broekmakersgang. In de 2^e Lauriersdwarsstraat lagen twee stegen tegenover elkaar met de namen Schone (tussen de nrs. 7 en 39) en Vuile Weespad (tussen de nrs. 12 en 42). Voorbij de 2^e Laurierdwarsstraat een miniem blokje tot de Schilderssteeg zonder gangen. Het Vuile Weespad kwam uit op de Schilderssteeg, die tussen 1853 en 1876 zijn naam verloor en sindsdien tot het Vui-

le Weespad gerekend wordt. Het is daarom dubieus om de huizenblokken tussen 2^e Laurierdwarsstraat en Lijnbaansgracht als twee bouwblokken te zien. De beide oorspronkelijke Weespaden vormen een unieke situatie in de Jordaan. In structuur zijn het uit de kluiten gewassen gangen, die in de nieuwe nummering van 1875 bij de 2^e Laurierdwarsstraat hoorden. Maar de bijgaande foto's laten zien dat ze een stuk rianter waren dan de gemiddelde gang. Op het Vuile Weespad kwam nog de Schildersgang uit met de nrs. 16-22.

Voorbij de Schilderssteeg tussen de nrs. 153 en 175 de uitgang van het Vuile Weespad, tussen 177 en 181 de Gruttersgang en tussen

191 en 197 de Zwarte-Ravengang. Tussen de nrs. 201 en 207 de Violettingang en tussen 221 en 223 de (Engel-) Gabriëls gang. Tussen 225 en 233 nog een naamloze gang die de Schietspoelenmakersgang geweest kan zijn.

De nu volgende Laurierstraat levert weer problemen met de huisnummering op. Door de vele nieuwbouw in deze straat zijn de nummers aanzienlijk uitgebreid. Onderstaand wordt de nummering van

Vorige: Links de Smidsgang en rechts de Hanemattengang.

Boven: Gruttersgang

Links: Loodgietersgang

Verdwenen gangen aan de
Boendertjesgang
Gruttersgang
Hoedjesgang
Nieuwe-Huizengang

Rozenstraat nz en zz
Schietspoelmakersgang
een van de twee Smidsgangen
Timmermansgang of
Witte-Rozengang

1875 aangehouden, vooral ook omdat die dan te vergelijken is met de lijst van Breen en de kaarten van Publieke Werken.

Aan de **Laurierstraat** (nz) tussen de nrs. 6 en 16 het Hoedenmakershofje, een wel heel weidse benaming voor deze gang. Bij de volgende twee gangen heeft de westelijk tussen de nrs. 28 en 30 de naam Schelvischgang, maar vanuit de andere gang tussen

20 en 28 nummerden de inpandige huisjes. Tussen de nrs. 32 en 36 de (Zwar-te-)Sleutelgang en tussen 38 en 46 de Klokkengang. Tussen de nrs. 52 en 60 de Blikslagers- of Sleepersgang en tussen 62 en 66 de Glazenmakersgang. Het woonhuis op nr. 62 was tevens het geboortehuis van Jan Ph. Roothaan (1785-1853). Voorbij de 1^e Laurierdwarsstraat tussen de nrs. 80 en 84 een naamloze gang, tussen 92 en 104 de Rijke-Weversgang

Boven: Schone Weesp in 1929

Links: Voormalige Schilderssteeg, later tot het Vuile Weesp gerekend, ook in 1929.

en tussen 106 en 116 de Nieuwegang. Tussen de nrs. 124 en 132 een naamloze gang en tussen 132 en 136 de Klopjes- of Klop-
pergang. Tussen 138 en 144 de Onbekendegang die mogelijk een
open verbinding had met het Schone Weespad. Dan de 2^e Laurier-
dwarsstraat en daarna tussen de nrs. 172 en 176 de uitgang van de

Boven: De Nieuwegang in 1931

*Links: Het Hoedenmakershofje in het afbraakstadium. De term hofje kan duiden op ooit een
door een weldoener gesticht hofje, maar niet alle initiatieven slaagden ook. Dat was
natuurlijk afhankelijk van het bij de stichting gedeponeerde kapitaal en in het geval
van de Hoedenmakershofje is dat kennelijk te weinig geweest.*

Schilderssteeg/Vuile Weepad. Dan tussen de nrs. 176 en 180 de Windhonds- of Windhondengang en tussen 192 en 204 de Rooscharengang. Tussen de nrs. 212 en 218 de Baafjesgang en tussen 220 en 232 de Konijnenbergsgang.

Boven: De Rijke-Weversgang; zie ook foto rechts.

Rechts: Laurierstraat 92-116. Rechts van de reclame is inpandig de toegang tot de Nieuwegang en tussen de panden met de klokgevels is de Rijke-Weversgang.

Wijk 38 - Buurt FF: drie bouwblokken tussen Laurierstraat en Lauriergracht, gescheiden door 1^e en 2^e Laurierdwarsstraat (zie kaart pag. 67).

Aan de **Laurierstraat** (zz) tussen de nrs. 7 en 11 de Gruttersgang en tussen 13 en 17 een naamloze gang. Tussen de nrs. 35 en 41 de Nieuwe Gruttersgang. In de 1^e Laurierdwarsstraat tussen de nrs. 28 en 36 de Kramersgang. Het tweede blok werd voor een groot deel in beslag genomen door de suikerfabriek van Beuker & Hulshoff. Zij namen in 1833 de in 1822 aan de Lauriergracht gevestigde raf-

Verdwenen gangen aan de

Armengang
Biersleepersgang
Bruinossengang
Diakenengang
Geelgietersgang
Kammengang
Kleerenbleekersgang
Kuipersgang
Mattengang
Metselaarsgang

Laurierstraat nz en zz

Naaldenmakersgang
Pompenmakersgang
of Pompwatergang
Samsongang
Sint-Jansgang
Smidsgang
Vettemansgang
Vijf-Kaarsengang
Walenweespoort
Wildemansgang

finaderij 'Berlijn' over. In 1837 werd de fabriek totaal opnieuw opgetrokken en daarna voortdurend uitgebreid, tot aan de Laurierstraat aan toe. Voor bedoelde uitbreidingen waren de in 1853 nog aanwezige Sakkelijngang, de Witte-Mofs- of Vettemansgang en de Samsongang gesneuveld en bleven er nog maar vijf huizen van het bouwblok over. Over deze raffinaderij komen we bij de Lauriergracht nog te spreken.

Voorbij de 2^e Laurierdwarsstraat komen we op huisnummer 69 de Armenschool N° 19 (1868) tegen, gebouwd op het grondstuk waar in 1853 nog een infanteriekazerne gestaan had. Voorbij dit complex krijgt de straat weer een vertrouwd aanzien, met diverse gangen. Tussen de nrs. 71 en 81 de Hammegang, tussen 85 en 97 de Klokkengang en tussen 97 en 105 de Hoedenmakersgang. Tussen de nrs. 107 en 121 de Rammenassengang, tussen 127 en 129

Boven: De eerste grote sanering vond vanaf 1930 plaats. Hier de sloop van de huizen tussen Pompenmakers- en Jonge-Kramersgang.

Links: De Roosscharengang

de Witteklokkengang en tussen 131 en 143 de Wijnbergengang of Wijnbergshofje. Tussen de nrs. 151 en 155 de Pompenmakersgang en tussen 157 en 179 de (Jonge-) Kramersgang met een zijuitgang naar de Lijnbaansgracht tussen de nrs. 150 en 151.

Het kan niet vaak genoeg gezegd worden dat de nummering van deze straat en de Lauriergracht vandaag heel anders verloopt, door de sloop van grootschalige bebouwing die vervangen werd door woonhuizen en appartementengebouwen. Het laatste huis in de Laurierstraat voor

de Kramersgang nummerde in 1930 nog 157 en vandaag 195 en het hoekhuis Lauriergracht/Lijnbaansgracht was 154 en vandaag 170.

Aan de **Lauriergracht** (nz) op nr. 4 de Openbare Tussenschool L.K. Tussen de nrs. 12 en 28 de Trompettersgang en tussen 30 en 50 de Ziekentroostersgang. Voorbij de 1^e Laurierdwarsstraat tussen de nrs. 64 en 72 het Rozendaalshofje, dat later Snijdersgang genoemd werd. Op nr. 86 de suikerfabriek van Beuker & Hulshoff, waarvan we de achterzijde al in de Laurierstraat tegenkwamen. In

De Lauriergracht, gezien naar de Lijnbaansgracht rond 1890, zoals gefotografeerd door George Breitner. Door de verse sneeuw kwam er flink contrast in het stadsgezicht, daar hield Breitner van. De Lauriergracht kende van ouds her al een gevarieerde bebouwing met grote complexen, zoals de beide weeshuizen en grote suikerraffinaderijen.

de nacht van 7 op 8 januari 1880 ging het bedrijf in vlammen op en was reddeloos verloren. Het in 1881 op diezelfde plek gebouwde handelshuis in de vorm van 4 woonhuizen staat er vandaag nog, maar nu met de huisnr. 92-98.

Vorbij de 2^e Laurierdwarsstraat op nr. 94 het Luthers Weeshuis, dat in 1678 gebouwd werd op grond die geschonken was door Jan Geerkens. Diens echtgenote, Louisa Blaauw werd in 1680 benoemd tot regentes. Het was nog maar een kleine vleugel, die in gebruik genomen werd en die in 1682 en 1684 al uitbreidingen kreeg. Door aankoop van belendende panden was medio achttiende eeuw een aanzienlijke gevelrij bemachtigd, waar in 1757

Boven: De inpandige Tussenschool Lr. K. De ingang is rechts achter de handkar te zien.

Rechts: De Ziekentroostersgang

een geheel nieuwe voorgevel voor geplaatst werd, die we vandaag nog steeds kunnen waarnemen. In 1785 werd het weeshuis nog eens vergroot, maar toen was het met de instelling bijna gedaan. In 1811, tijdens de Franse overheersing, moesten 143 wezen uit het gebouw verdwijnen om er een hospitaal voor de Franse troepen van te kunnen maken. De wezen werden ondergebracht in het Oude Mannen- en Vrouwenhuis van de Lutherse Diaconie. Toen de Fransen in 1813 het land weer verlieten kregen de Luthersen het

Boven:
De restanten van de suikerraffi-
naderij aan de Lauriergracht, na
de brand in 1880.

Rechts:
De Snijdersgang

Links:
De Trompettersgang

Onder:
Het Luthers weeshuis in 1770,
vlak voor de bouw van de
nieuwe voorgevel. Dat was in
wezen een dubbele herhaling
van de bestaande gevel, onder
één dak. Boven het middenrisa-
liet kwam een timpaan met de
Lutherse zwaan.
De twee halsgevels in het mid-
den staan er vandaag nog.

gebouw niet terug, maar nam de overheid het als oorlogsbuit in beslag. Het heeft jarenlang gediend als politiebureau en als 'Passantenhuis' voor naar de Oost uitgezonden KNIL-militairen. Daarna is het o.a. jeugdhôtel De Laurier geworden. Tussen de nrs. 102 en 108 was nog weer eens een Kuipersgang die echter ook Pijpenbrandersgang genoemd werd. Tot de Lijnbaansgracht vinden we verder alleen naamloze gangen naar bedrijfsgebouwen.

Wijk 37 - Buurt FF: drie bouwblokken tussen Lauriergracht en Elandstraat, gescheiden door Konijnen- en Hazenstraat (pag. 68).

Aan de **Lauriergracht** (zz) in het eerste bouwblok aan de gracht geen gangen. In de Konijnenstraat tussen de nrs. 9 en 11 de Korendrangersgang en tussen 16 en 48 de toegang tot het Luthers Diaconiehofje, een evenknie van het eerder langsgekomen Zwaardve-

gershofje. Net als dat hofje werd ook dit in 1909 ontruimd en verhuisden de bewoonsters naar het nieuwe hof in de Staringstraat.

In het tweede blok alleen wat naamloze gangen naar bedrijfsgebouwen en dan de Hazenstraat met tussen de nrs. 7 en 15 de Smidsgang, tussen 10 en 18 de (Turksche)-Keizerspoort of -gang, tussen 22 en 26 de Nieuwe- of Kennisgang en tussen 28 en 50 de Grutters- of Metselaarsgang. In het derde en laatste blok tussen de nrs. 77 en 87 de Beddenmakersgang en tussen 99 en 103 de achteruitgang van het Venetiahofje aan de Elandstraat.

Vorige: Links het Luthers Diaconiehofje in de Konijnenstraat en rechts de toegang tot de Turksche Keizerspoort in de Hazenstraat.

Boven: Op deze pagina twee recente foto's, te zien aan de graffiti. Boven de Gruttersgang, een zijgang van de Hazenstraat.

Rechts: De achteruitgang van het Venetiahofje dat zijn ingang in de Elandstraat heeft.

Verdwenen gangen aan de	Lauriergracht nz en zz
Ansprekersgang	Reigersgang
Koperslagersgang	Reuzengang
Witmarmergang	Terpentijngang
Verdwenen gangen aan de	Hazenstraat oz en wz
Blauwverwersgang	Varkensvoetjesgang

Op nr. 105 vinden we dan het R.K.-Jongensweeshuis. Na de Alteratie werd de armenzorg door de stad Amsterdam overgenomen, maar gold alleen voor protestantse burgers. Afwijkende kerkelijke gezindten dienden hun eigen armen- en wezenzorg te regelen. De Doopsgezinden en de Lutheranen zijn al ter sprake gekomen en nu komen we bij de R.K.-armenzorg. De meisjeswezen hadden al voor 1578 hun eigen huis maar de jongens vielen nog bijna een eeuw

onder het R.K.Armen Comptoir en dus zonder eigen inkomen. Daar kwam in 1664 verandering in toen een eigen jongensfonds werd ingesteld, waaruit in datzelfde jaar nog een huis bij de Kloveniersburgwal werd verworven. In 1682 verhuisden ze naar de Weesperstraat en in 1668 konden ze een huis aan de Lauriergracht huren van een weldoener. Met een legaat van f 18.000,- kochten zij de omringende gebouwen van een leegstaande blauwselfabriek en in 1698 nog een belendend perceel. Daarmee had men genoeg ruimte om een nieuw weeshuis te bouwen en in 1701 werd de eerste steen gelegd. Die fabriek had een gang naar de Elandstraat, de Indigogang, maar die is bij de bouw van de zuidvleugel (met poort) verdwenen. Het weeshuis had een eigen kapel en pastoor en er waren minstens twee, oplopend tot vier regenten. Dan waren

Boven: In de negentiende eeuw werd de buitengevel van het jongensweeshuis verminkt.
Links: Het binnenplein (met pomp) van het jongensweeshuis met de binnengevel.

er nog een á twee dames-regentessen die toezicht hielden op de huishoudelijke werkzaamheden. De voorgevel aan de gracht is niet om aan te zien en dat is ergens in de negentiende eeuw gebeurd. Toen werden alle ramen dichtgemetseld, op de bogen van die op de eerste verdieping na. Attractiever is de gevel aan de binnenplaats, maar die zal men niet zo makkelijk te zien krijgen. In 1973 werd het complex ingericht voor geestelijk gehandicapten.

Boven: De Briesgang, later Spookengang en nog later de Metselaarsgang. Tenminste..., volgens de tekenaar Gerrit Hulseboom.

Rechts: De toegang tot de Danzigergang of Danswijker gang ging door een deur in het perceel Elandstraat 68, rechts van het hek voor de pui van de Vereniging ter Verbreiding der Waarheid op nr. 84, een initiatief van Theodorus M. Looman.

Om de hoek aan de Lijnbaansgracht tussen 159 en 160 de Joppegang. Aan de **Elandstraat** (nz) (buurt FF, wijk 37, kaart pag. 68) tussen de nrs. 4 en 14 de Rapengang, ooit het Mennisten- of Mennonienhofje genoemd. Dan de Konijnenstraat en daar voorbij tussen de nrs. 22 en 26 de Sleepers- of Smallegang. Op nr. 34 het klooster van de Congregatie der Zusters van [De Voorzienigheid](#). Daar werden ‘verlaten meisjes’ ondergebracht, wat in de praktijk neerkwam op wezen en halfwezen. Dit klooster was gebouwd op de plek waar

voorheen een theaterzaal ‘*De Fransche Tuin*’ had gestaan, niet te verwarren met de gelijknamige herberg in de Plantage. Nu volgden kort na elkaar een aantal gangen waarover, wat betreft naamgeving, de meningen uiteenlopen. De kaarten van PW, de lijst van Breen en de diverse tekeningen en foto’s in de Beeldbank spreken elkaar tegen. Er waren gangen tussen de nrs. 34 en 38, 38 en 40 en 44 en 60. De laatste gang met het grootste gat in de nummering voerde waarschijnlijk naar het Salamanderhofje of -gang. Beide andere gangen lijken naar dezelfde binnenruimte te leiden, alhoewel de PW-kaart nooit duidelijk maakt of er erfscheiding toegepast werd. De eerste gang ging naar een inpandig maar groot

Boven: *Het Venetiahofje een halve eeuw geleden.*

Links: *Het in 1904 gebouwde poortgebouw; hier de poort uitkomend op de binnenplaats.*

Het Venetiahofje, ook wel Hof van Venetië of Armeniaans Hofje

Dit hofje ontleent zijn naam aan het huis 'Venetia' in de Elandstraat (1655) en is volgens Dr. Ida van Eeghen gesticht in 1669. De precieze gegevens zijn verloren gegaan, ook de stichtingsakte en de naam van de stichter. In 1671

verschijnt de naam van Jacob Stoffels, die dan twaalf jaar lang een leidende rol speelt bij het beheer, of dat als regent is weten we niet. De stichter zou ook (een voorvader van) Gerrit van Maarloop kunnen zijn, die we begin achttiende eeuw als regent van het hofje tegenkomen. Hij liet in de regentenkamer de portretten van zijn voorvaren ophangen. Hij was het ook die tussen 1699 en 1702 een nieuwe oostelijke vleugel liet bouwen, waarmee het hofje flink uitgebreid was. Het oudste deel zien we op de tekening van Gerrit Lamberts links. Kort na de in gebruikneming van de nieuwbouw, in 1709, werd door Van Maarloop een tweede stichtingsakte opgesteld die wel bewaard bleef. Toen kwam ook de alternatieve naam Van Maarloophofje in zwang. Het hofje was bestemd voor protestantse vrouwen van boven de vijftig, maar dat bleek rekbaar van remonstrants tot luthers. Het archief van 1709 tot 1824 werd in de twintigste eeuw bij toeval gevonden in een kist die in een stoffig berghok stond. Op de akte van 1709 na rust dat archief nu in het Gemeentearchief. In 1904 werd de gevelrij aan de straat vervangen door een nieuwe vleugel die breder is dan het hofje, door aankoop van minieme stukjes grond van de buurpercelen.

*Boven: Het Hof van Parijs, dat de stedelijke overheid uit alle macht gesloten wilde zien.
Rechts: Wat vandaag Hof van Parijs genoemd wordt heeft nu werkelijk niets uitstaande
met de voormalige verzameling krotten en de spreekwoordelijke criminaliteit.*

perceel nr. 36. Voor beide gangen hebben we de namen Briesgang, Spookengang en Metselaarsgang ter beschikking en het is daarom waarschijnlijk dat een van deze namen een alternatieve is. De te-

kenaar Gerrit Hulseboom maakt het 't bontst, door in 1870 een tekening af te leveren waarbij hij alle drie namen aan één gang geeft (zie afbeelding pag. 77). Tussen de nrs. 68 en 84 de Danswijkers- of Danzigergang. Buurman op nr. 84 werd rond 1850 Theodorus Matthijs Looman (1816-1900), een N-Hervormd godsdienstonderwijzer met zendingsdrift. Hij was grondlegger van de *Vereeniging ter Verbreiding der Waarheid* (1847) en de *Nederlandsche Zondagsschoolvereeniging* (1866). Looman was een medestrever van

dominee Adama van Scheltema van het Koning Willemshuis in de Egelantierstraat (zie pag. 44). Daarna volgt de Hazenstraat en in het volgende blok een paar grootschalige gebruikers van de binnenruimte. Tussen de nrs. 104 en 140 het Hof van Venetië, ook wel –wat lieflijker– Venetiahofje of Maarloopshofje genoemd. Het werd gesticht in 1650 en heeft een lange geschiedenis van ver- en

Boven: In het pand Elandsstraat 109 opgenomen was de onderdoorgang naar de Vergulde Dolphingengang. Boven de ingang de gevelsteen (pijl en rechts) die nu elders in de straat is ingemetseld.
Links: Mandenmakersgang

herbouw achter de rug. Na een restauratie in 1957 promoveerde het hofje van grauwe inpandige bebouwing tot aantrekkelijk en verzorgd hofje met fraaie tuin. Lees meer over dit hofje op pag. 77. Naast dit hofje op de nrs. 152-154 het poortgebouw met de achteruitgang van het R.K. Jongensweeshuis aan de Lauriergracht. Tussen de nrs. 154 en 158 de Kaatsballengang, tussen 160 en 162 de Vlasboomgang of Boeregang (een van beide, volgens Dr. Leo-

*Boven: Het Bakkershofje aan de Elandsstraat
Rechts: De Smidsgang aan de Elandsstraat*

nie van Nierop) en tussen 162 en 174 het Hof van Parijs, te bereiken via de andere gang. Dat wordt een heel ander verhaal dan het Hof van Venetië. Het Hof van Parijs is berucht geworden, meer nog dan het Fort van Sjako dat we op de Elandsgracht nog zullen tegenkomen. In 1672 begon vlaskoper Oene Pietersz. aaneensluitende gronden, al of niet met bestaande bebouwing op te kopen. De toegang was via de overbouwde Boeregang in de Elandsstraat. Het terrein werd voorzien van dichte bebouwing; in 1731 ston-

den er zodoende 120 woningen op het binnenterrein, van nog steeds dezelfde eigenaar. Als huurophaalder werd Markus de Jong aangesteld, die in het hoekhuis aan de Elandsstraat woonde. De Jong en zijn erfgenamen werden in de jaren hierna mede-eigenaar en splitsten een deel van de huisjes af van het Hof van Parijs. Wat overbleef van dit hof werd begin negentiende eeuw een berucht stukje Jordaan, met illegale speelholten en meer verbodene zaken. De overheid greep in en formeel werd het Hof van Parijs in 1859 opgeheven. Het bleef in naam met een tot een zestal afnemend aantal huisjes doorsudderen tot alles in 1875 afgebroken werden.

Rechts: .De Vetermakersgang, ook wel de Victorsgang genoemd.

Links:
Het Sint Aloysius-
gesticht, of zoals
het op deze foto
heet: Huize Sint
Aloysius. Hier
waren een aantal
katholieke instel-
lingen onderge-
bracht, waar-
onder een R.K.
lagere school.

Rechts:
Het Constantia-
hofje, ofwel de
binnentuin van
het wooncomplex
Constantia-Zuid.

Wijk 36 - Buurt GG: twee bouwblokken tussen Elandstraat en Elandsgracht, gescheiden door de Hazenstraat (kaart pag. 83). In de **Elandsstraat** (zz) waren in het eerste blok een groot aantal gangen. Tussen de nrs. 7 en 13 de Zwarte-Arendsgang en tussen 19 en 21 de Bossen- of Vossengang. Tussen de nrs. 23 en 33 de Smidsgang of Vijf-Gerstebroodengang en tussen 37 en 55 de Man-

Verdwenen gangen aan de
Bakkersgang
Boeregang (Hof van Venetië)
Bokkengang

Elandsstraat nz en zz
Drie-Gerstebroodengang
Schippergang
Vijgentonnengang

denmakersgang. Tussen de nrs. 55 en 63 de Slagersgang en tussen 63 en 67 de Zwanengang. Tussen de nrs. 71 en 83 de Bloempottengang en tussen 85 en 101 de Vetermakersgang, die ook wel Victorsgang genoemd werd. Tenslotte tussen de nrs. 105 en 109 de Dolphijnengang, ook wel Vergulde Dolphijnen- en soms Dollewynsgang genoemd en tussen 115 en 117 de Wieldraaijersgang. Voorbij de Hazenstraat tussen de nrs. 129 en 133 de Elands- of Balansengang en tussen 133 en 145 de Slagters- of Slagersgang, ook wel Nieuwegang en soms Bakkershofje genoemd. Tussen de

nrs. 153 en 171 het Mosterdpothofje. Dit hofje is in 1873 ontstaan door de herbouw van 10 nieuwe huisjes aan de Mosterdpotgang. Uniek was dat deze nieuwe huisjes een aansluiting op het riool kregen. Op nr.177 het Sint Aloysiusgesticht of -hofje, later ook Huize St.Aloysius genoemd. Dit was een complex met diverse katholieke instellingen, waaronder een lagere school. De rest van het blok lag in 1853 nog grotendeels braak met wat bebouwing aan de Lijnbaansgracht. Op de kaart van 1876 is de hele ruimte bebouwd door Bouwmaatschappij Constantia die hier net zo'n blok arbeiderswoningen bouwde als aan de Westerstraat. Aan de Elandsstraat

Boven: De Sleepersgang aan de Elandsgracht, op deze foto al gedempt.

Rechts: De Hartshoorn gang, rechts van het zonnescherm naast het Edison Theater.

kennen we dit blok als Constantia-Zuid met weer zo'n prachtige binnentuin (zie afbeelding volgende pagina).

Aan de Lijnbaansgracht begint tussen de huisnummers 164 en 177 de Elandsstinksloot, die bij RB van 29 september 1875 omgedoopt werd in Lijnbaansstraat. Een resolutie der Vroedschap van 13 juli 1615 had bepaald, *'dat de seemleertouwers, gelegen in de Elantsstraet, sullen mogen achter haer erven, door haer eygen gront, op haer eygen kosten, graven een sloot, lopende uyt de Lijnbaensgracht door een riool in de Elantsgracht'*. Constantia-Zuid grensde aan de gedempte sloot en wie wil er nu aan 'de' stinksloot wonen?

Aan de Lijnbaansgracht tussen de nrs. 177 en 181 was nog de Steenhoudersgang, die we ook als Stinkslootgang aangeduid zagen.

Aan de **Elandsgracht** (nz) tussen de nrs. 4 en 8 de Arke-Noachsgang, tussen 18 en 32 de Drie-Lelygang of Stroogang en tussen 36 en 52 de Sleepersgang. Het tussenliggende perceel nr. 34 werd door de Mandenmakersgang vanuit de Elandsstraat half doorsneden, zover reikten de huisjes aan die gang. Tussen de nrs. 52 en 56 de Klaverbladsgang, tussen 60 en 64 de Bokkengang en tussen 64 en 66 de Oorijzers- of Nieuwegang. Op nr. 70-72 een suikerraffinaderij (Niehoff&Heijbroek?) die in 1868 uitbreidde en toen deze percelen bezette. Dit complex werd verbouwd tot N.H. bewaarschool en later tot lagere school, de Da Costaschool en nog later Elandsschool.

Tussen 82 en 84 een naamloze gang wat de vroegere Valkengang geweest moet zijn. Tussen de nrs. 88 en 92 nog een naamloze gang die vroeger de Slagersgang heette. Op nr. 92-94 verscheen begin twintigste eeuw het Edison Theater en tussen 94 en 100 begon de Harts hoorngang. Zowel deze gang als het theater hadden een achteruitgang via de Lijnbaansstraat, de gedempte Elandsstinkslot. Tussen de nrs. 110 en 114 de Zevenhuizengang en op nrs. 118-120 een pakhuis dat in 1863 werd ingericht tot R.K. bewaar- en leerschool van de Zusters van Liefde. In 1904 werd dit de R.K. H. Bernardusschool (lagere school), die in 1936 al weer afgebroken is. Nu is hier een grootschalig appartementencomplex uit het jaar 1937. Tussen de nrs. 130 en 132 de Eenuursgang en tussen 134 en 140 de Twaalfuursgang.

Met de wijkindeling van 1796 gebeurde op dit punt in de Jordaan iets vreemds. Tot nu toe behoorde de zuidelijke gevelwand bij het bouwblok en de wijk ten zuiden van die gevels. Bij de Elandsgracht zien we een afwijking. De hele Elandsgracht (zz) behoorde bij wijk 36 en de rest van het bouwblok bij wijk 35. Voor de buurtindeling was er geen verschil; alles tussen Elandsstraat en Looiersgracht was buurt GG.

Links: De Koningsgang bij de sloop van een inpandig huis in 1937.

*De Elandsgracht rond 1870-'75, met prominent in
beeld het Fort van Sjak, dat wil zeggen de voorkant.
Inpandig zette zich het fort nog verder door,
de percelen 71 t/m 77 beslaande.
De Elandsgracht is in 1891 gedempt.*

Aan de **Elandsgracht** (zz) tussen de nrs. 21 en 27 de Koningsgang, waarvan we alleen een foto van de afbraak (afb. pag. 85) ter beschikking hebben. Dan de 1^e Looiersdwarsstraat en daar voorbij tussen 71 en 77 de Kuipers- of Slagersgang en tussen 79 en 83 de Roozenboomsgang. De Kuipersgang gaf toegang tot de beide percelen die het Fort van Sjako uitmaakten (zie ook pag. 8). Dit complex bestond uit vier grote huizen die tegen elkaar aan gebouwd stonden en ook royaal via doorgangen met elkaar verbonden waren. Bovendien waren er talloze verborgen vluchtluiken, bijvoorbeeld achterschotten van bedsteden die open konden en lui-

ken in verdiepingvloeren waardoor een vluchteling snel op een lagere verdieping kon springen. Kortom, het ideale roversnest, waar de politie zijn handen vol aan had. Ze keken als tegen een berg op als in dit fort iemand gearresteerd moest worden. Onbegonnen werk!

Voorbij de 2^e Looiersdwarsstraat geen gangen meer. Wel nog vermeldenswaardig is de demping van de Oude Looierssloot en herbenoeming tot 3^e Looiersdwarsstraat in 1904.

Verdwenen gangen aan de
Droogscheerdersgang
Maagd-van-Gelderlandsgang
Palmgang
Scheepjesgang

Elandsgracht nz en zz
Schippergang
Suikerbakkersgang
Valkengang
Wijnstoksgang

Boven: Twee gangen in de Oude Looiersstraat; rechts naast de benzinepomp de toegang tot de Naaldenmakersgang en rechts van perceel 54 de Bontekoe's-gang.

Links: Fort van Sjako; een der ingangen

Wijk 35 - Buurt GG: zes bouwblokken tussen Elandsgracht en Looiersgracht, gescheiden door de 1e en 2e Looiersdwarsstraat en doorsneden door de Oude Looiersstraat (kaart pag. 82).

Hier geen overzichtelijk stratenpatroon met één langstraat en één of meer dwarsstraten, maar een afwijkende structuur ten westen van de 2e Looiersdwarsstraat.

Aan de **Oude Looiersstraat** (nz) tussen de nrs. 22 en 28 de (Swar-te-) Ruitersgang, tussen 28 en 32 de Speelmansgang en tussen 32 en 34 de Turfdragersgang. De lijst van Breen wijkt bij deze drie gangen af van de kaarten van PW en ziet de volgorde als Speel-

mans-, Turfdragers en Ruitersgang. Tussen 34 en 36 een naamloze gang (die wel bijna de verdwenen Timmermansgang moet zijn) en tussen 36 en 38 de Schaven(makers)gang. Dan volgt de 1^e Looiersdwarsstraat. Dan tussen de nrs. 50 en 54 een naamloze gang en in perceel 54 opgenomen de Naaldenmakersgang (zie foto pag. 87). Tussen de nrs. 58 en 64 de Hondsbossche- of Berkenboomengang en tussen 68 en 78 de Leidekkersgang. Tussen de nrs. 78 en 88 de

Boven: De Hoeksteensgang kort voor de sloop in 1931.

Rechts: Het toegangspoortje tot de Hoeksteensgang, foto gemaakt door Breitner rond 1890...

Alkmaardergang en tussen 92 en 94 de Blauwe-Bijl(tje)sgang en dan de 2^e Looiersdwarsstraat.

Aan de **Oude Looiersstraat** (zz) tussen de nrs. 1 en 7 de Twee-Gebroedersgang, tussen 9 en 17 de Appel(en)metersgang, ook wel Appel(en)kruiersgang en tussen 21 en 29 de Kerkkroonengang. Tussen 31 en 35 de Onbedachte- of Lang-Bedachtengang en tussen 37 en 51 de Ulken- of Hulkenzonnengang, ook wel geschreven als Hulk-en-Zonnengang. Voorbij de 1^e Looiersdwarsstraat tussen de nrs. 63 en 75 de (Hoek-)Steensgang, tussen 81 en 87 de Barbiers- of Koperslagersgang en tussen 95 en 99 de Apothekers- of Blauwegang.

Ten westen van de 2^e Looiersdwarsstraat vinden we twee noord-zuid georiënteerde industriële bouwblokken, doorsneden door de Oude Looierssloot, de latere 3^e Looiersdwarsstraat.

Aan de **1^e Looiersdwarsstraat** (wz) tussen de nrs. 14 en 20 de Gapers-, Buizen- of Bezemmakersgang.

Aan de **2^e Looiersdwarsstraat** (wz) tussen de nrs. 4 en 8 de Verbrandegang, tussen 18 en 24 de Zouterij- of Roozeboomsgang en

Verdwenen gangen aan de

Adam-en-Eva's gang

Apengang

Bakkersgang

Botertonsgang

Bontekoegang

Dubbele-Worstgang

Geelgieters- of Scheepjesgang

Kammen(makers)gang

Looiersgang

Looiersstraten en dwarsstraten

Nieuwe- of Rustegang

Pijpenbrandersgang

Poortjesgangetje

Schavenmakersgang

Sleepersgang

Timmermansgang

Van de Veldegang

Zwarte-Ossengang

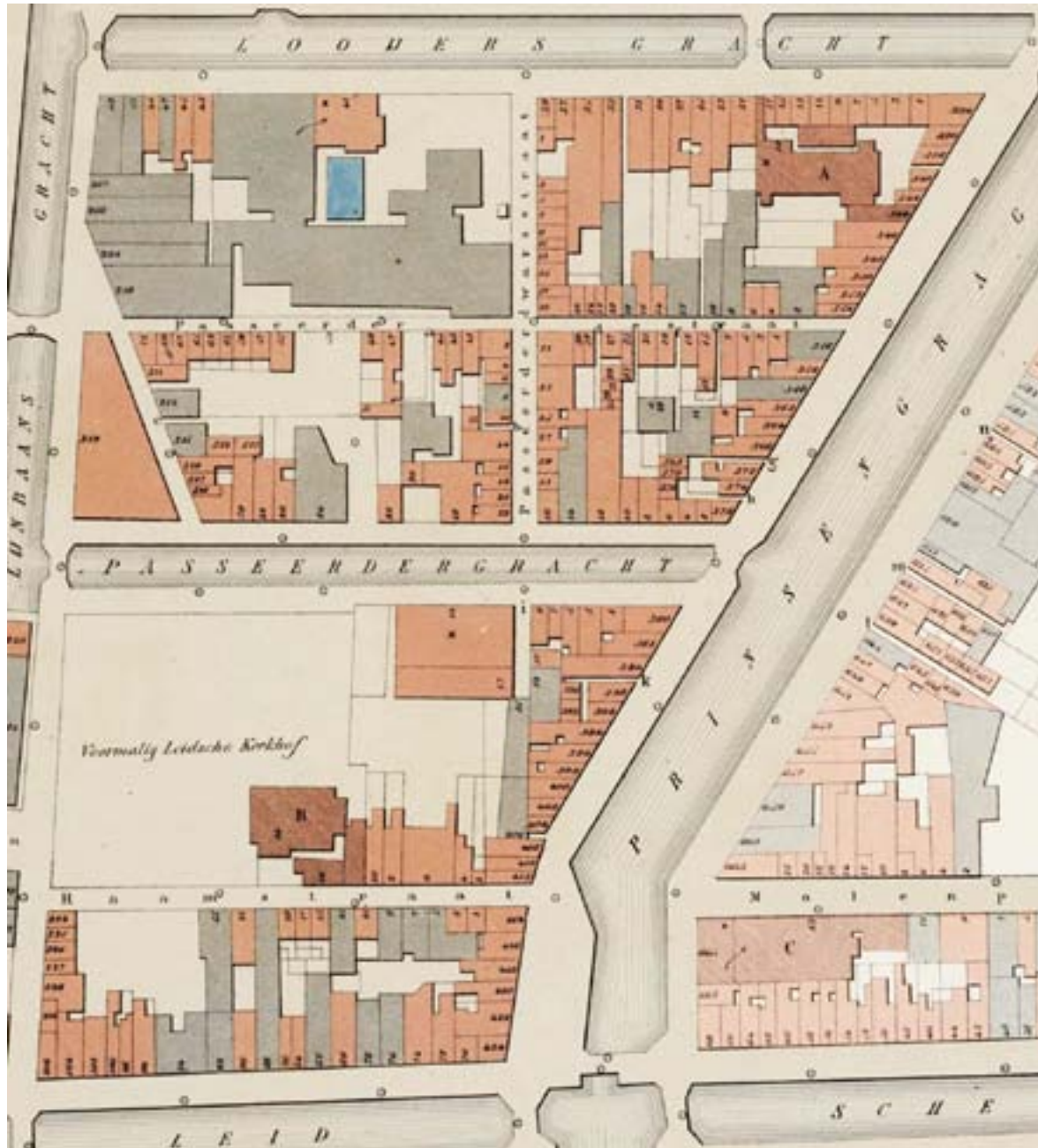
tussen 26 en 28 de Zeemleder(en)gang.

Aan de **Lijnbaansgracht** tussen de nrs. 190 en 197 de Fonteinengang, in de negentiende eeuw ook als Fontijnengang geschreven.

Aan de **Looiersgracht** (nz) tussen het hoekhuis op de Prinsengracht en nr. 2 de Beddinggang, die in 1853 ver-

Boven: De Berkeboomengang..

Links: De gevelsteen in de Berkeboom op de hoek van de gelijknamige gang...

dwenen was en in de lijst van verdwenen gangen terug te vinden is. Tussen de nrs. 2 en 10 de Scholle- of Gruttersgang, tussen 18 en 28 de Ketel- of Sleepersgang en tussen 32 en 40 de Timmer(mans)gang. Daarna de 1^e Looiersdwarsstraat en dan tussen de nrs. 44 en 50 de Bezemmakers- of Gapersgang, tussen 52 en 58 een naamloze gang en tussen 66 en 68 de Kammen(makers)gang of Kuipersgang.

Wijk 34 - Buurt HH: vier bouwblokken tussen Looiersgracht en Passeerdersgracht, gescheiden door de Passerderdwarsstraat en doorsneden door de Passeerderstraat (kaart links).

Aan de **Looiersgracht** (zz) op nr.19 Armenschool No.3, die doorliep tot de Prinsengracht en waar op nr. 344 mogelijk de onderwijzerswoning of nog een toegang was. In dat blok alleen een naamloze gang tussen de nrs. 31 en 33. Voorbij de Passeerderdwarsstraat werd het bouwblok voor een groot deel in beslag genomen door de *Hollandsche Suikerraffinaderij* van Holzman & De Bruyn. De voortdurende uitbouw van deze fabriek was ten koste gegaan van de daar gelegen Halvemaansgang. Die raffinaderij stond oorspronkelijk aan de Lijnbaansgracht en nam weldra nagenoeg het hele blok tussen Passeerderdwarsstraat en Lijnbaansgracht in beslag. Vandaag bevindt zich op een deel van het complex antiekmarkt 'De Looier'. [Lees hier meer](#) over de geschiedenis van de suikerraffinaderij en de geschiedenis van de Hollandsche Suikerraffinaderij.

*De Passeerdergracht in 1905, gezien naar de
Lijnbaansgracht, met links (donkere gebouw)
de 'Toevlucht'. Vóór dat gebouw de toegang
tot de Walenhoek. Rechts de ingang van de
Passeerderdwarsstraat.*

Verdwenen gangen aan de	Looiersgracht nz en zz
Beddingsgang	Hanengang
Borsgang	La-Rossegang
Bosse- of Vossegang	Moerbeziëgang
Druivengang	Ruitersgang
Glazenmakersgang	Verwersgang
Halvemaansgang	Walenhoek

Aan de **Passeerderstraat** (nz) tussen de nrs. 10 en 12 de Groenepoort en in het tweede blok alleen de achterkant van de suikerfabriek.

Aan de **Passeerderstraat** (zz) tussen de nrs. 7 en 15 de Smelters- of Schulpgang, tussen 21 en 25 de Fonteynen- of Nieuwe-Fortuiningang en tussen 27 en 37 de Pijpenbranders- of Naaldenmakersgang. Tussen de nrs. 45 en 47 de Fortuiningang en tussen 49 en 55 de Ketelgang.

Aan de **Prinsengracht** (wz) tussen de nrs. 366 en 372 de Kaarsenmakersgang en tussen 374 en 378 de Knollengang.

Aan wat vandaag de 2^e Passeerderdwarsstraat heet, maar in 1876

Boven: In deze gevelrij verbergen zich de toegangen tot Sleepersgang en Timmermansgang

Links: Op deze tekening van Gerrit Lamberts uit 1818 is links boven de stoep de ingang van de Gruttersgang zichtbaar. Boven de gevelrij rechts het dak van Felix Meritis...

Lijnbaansgracht, tussen de nrs. 212 en 215 de Kalfsveldgang.
Aan de Passeerdergracht (nz) geen gangen.

Wijk 34 - Buurt HH: één bouwblok tussen Passeerdersgracht en Raamstraat (kaart pag. 89).

Aan de **Passeerdergracht** tussen de nrs. 9 en 19 de Walenhoek.
Op nr. 19 de 'Toevlucht', een opvanghuis voor behoeftigen van alle gezindten. Deze inrichting, die een beetje te vergelijken is met 'Hulp voor Onbehuisden', werd in 1844 geopend in een paardenstal en een paar verbouwde pakhuizen ten westen van de Wa-

*Boven: De Walenhoek rond 1850, een tekening van H.G.ten Cate. De gang is de inham links en de pakhuizen en de loods rechts waren in gebruik genomen door de 'Toevlucht'.
Rechts: De Walenhoek, met op het afsluitende pandje nog herkenbaar het opschrift Badhuis*

lenhoek. Er was overnachtingsmogelijkheid en er werden maaltijden verstrekt, beiden tegen het zeer lage tarief van vijf, later tien cent, maar er moest wel betaald worden. In 1850 werden de panden naast de Walengang afgebroken en vervangen door een fors maar onaanzienlijk gebouw met een verdieping, dat er vandaag nog staat (zie foto pag. 93). Eén der bestuurders had iets met stoom; bijna alles ging gepaard met stoom, het koken, verwarmen, luchten van de bedden en het zuiveren van grachtenwater, zodat het voor consumptie geschikt zou zijn. De stoomleidingen liepen door het gebouw, door de slaapzalen en onder de eettafels door ter verwarming. Het systeem van voedselverstreking ging net als bij de soeploodsen in de stad. In de kiosken in de stad konden beter gesitueerden boekjes met tien bonnen kopen, die zij naar goeddunken aan behoeftigen verdeelden. Die bonnen waren f 0,10 waard, goed voor een willekeurige maaltijd 'smorgens of 's avonds. Tegen een even geringe vergoeding kon men in bad in het in een belendend pand ingerichte badhuis (heet water genoeg met die stoom) of de kleren laten wassen of herstellen. Die afdelingen werden snel weer gesloten, want daar hadden de behoeftigen geen belangstelling voor.

Aan de **Prinsengracht** (wz) tussen de nrs. 384 en 390 de Steenmangang. De rest van het bouwblok was gereserveerd voor het Leidsche Kerkhof, ook toen er ná 1866 niet meer begraven werd. In 1899 werd het kerkhof geruimd en kon de Handelsschool aan het Raamplein gebouwd worden (1901). Eerder, in 1862, was in de **Raamstraat** de school voor minvermogenden gebouwd, die in 1889 Tussenschool L.A werd. Deze school nam de plek van een deel der bijgebouwen van het kerkhof in. In 1922 werd de school gesplitst in een A- en B-school en het jaar daarop werd deze laat-

Verdwenen gangen aan de

Bethlehemsgang

Blokenhofje

Glazenmakersgang

Hoedenmakersgang

Korendrangersgang

Passeerdergracht en -straten

Paardengang

Prinsengang

Wagenmakersgang

Walvissengang

Windhondengang

ste opgeheven. De A-school onderging in 1930 hetzelfde lot, de school is afgebroken.

Nu rest ons alleen nog de discussie waar de Jordaan ophoudt. Toen in 1613 begonnen werd met het rooien van het 'Nieuwe Werck' lag de tijdelijke stadsgracht iets ten noorden van de Leidsegracht en waren het Molenpad en wat nu Raamstraat heet de schans achter die stadsgracht. [Lees meer details](#) over deze situatie in het stuk over 'die Verhelinghe', d.i. de aansluiting van de Vierde op de Derde Uitleg. De Jordaan stopte dientengevolge vóór de huidige Raamstraat. Bovendien werd het hele gebied bezuiden de Passeerdersgracht in beslag genomen door de stad, met diverse werkplaatsen, nodig voor de stadsuitbreiding en voor het nieuwe Leidsche Kerkhof dat het kerkhof bij de Westerkerk als begraafplaats verving. Vandaag zijn de meningen verdeeld of nu de Leidsegracht of de Passeerdergracht het zuidelijkste punt van de Jordaan vormen. Gezien de structuur van het stadsdeel ten zuiden van de Passeerdergracht zouden we voor die laatste gracht moeten opteren.

Dan nu wat internet-links naar producties van anderen over hetzelfde onderwerp en nadere informatie over onderwerpen en personen die ter sprake zijn gekomen.

Een overdruk van een artitelenreeks [‘De Jordaan in 1731 en 1742’](#) door Dr. Leonie van Nierop, zoals gepubliceerd in Amstelodamum in 1958.

Een overdruk van een [alfabetische lijst](#) met ‘alle’ gangen in Amsterdam door Dr. Joh. C. Breen, zoals gepubliceerd in Amstelodamum in 1906.

Een artikel [Sloppenwijk in Amsterdam](#), zoals gepubliceerd door het tijdschrift Ons Amsterdam in 2012.

Een internetpagina van het Grachtenhuis.nl over het ontstaan van het [Claes Claeszoonhofje](#) uit het Anslo- en Zwaardvegershofje.

Een VPRO-documentaire uit 2000 op internet over de [Woningwet](#) (de documentaire bestaat uit twee delen. Deel 1 over Van Heuven Goedhardt en deel 2 over de Woningwet en de Jordaan; doorspoelen naar 13 minuten voor Woningwet).

Een Wikipedia-pagina over de Amsterdamsche Vereeniging tot het bouwen van [Arbeiderswoningen](#).

Een Wikipedia-pagina over de [Bouwonderneming Jordaan](#) NV

Een Wikipedia-pagina over de [Constantiacomplexen](#) in de Jordaan

Een internet-pagina van de IIGS over de linkse ijveraar [Louis Maximiliaan Hermans](#) voor betere woonomstandigheden in de Jordaan.

Een Wikipedia-pagina over de linkse schrijfster, activiste voor sociale woningbouw en grondlegger voor het moderne maatschappelijk werk [Helena Mercier](#).

Theo Bakker's Domein

Op deze site vindt u makkelijk leesbare maar toch informatieve verhalen over de ontstaansgeschiedenis van Amsterdam. Ze zijn onderverdeeld in rubrieken als Middeleeuwen, godsdiensten, nijverheid en handel, transport, openbaar vervoer, haven, watermanagement, stadsuitleg, annexaties, verkeersdoorbraken, chroniquers en allerlei andere zaken.

Klik hier voor een overzicht van alle PDF's op deze site

